UNIVERSITATEA „DUNĂREA DE JOS” – GALAŢI
Facultatea de Istorie, Filosofie şi Teologie

DEPARTAMENTUL DE TEOLOGIE

INTRODUCERE ÎN STUDIUL PĂRINŢILOR FILOCALICI

SEMINAR OPŢIONAL

Licență, Anul II. Semestrele I – II

Anul universitar 2015 - 2016

Lect. univ. dr. Gina Luminița SCARLAT

Galaţi, 2015

CUPRINS

INTRODUCERE .....

SEMESTRUL I .....

I. PĂRINŢI FILOCALICI DIN SECOLELE IV-V .....

1. Sfântul Antonie cel Mare .....
2. Sfântul Pahomie cel Mare .....
3. Evagrie Ponticul .....
4. Sfântul Ioan Casian .....
5. Nil Ascetul .....

II. PĂRINŢI FILOCALICI DIN SECOLELE V – VI .....

1. Cuviosul Marcu Ascetul .....
2. Diadoh al Foticeii .....
3. Isaia Pustnicul .....

III. Părinţi filocalici din secolele VI-VII .....

1. Sfântul Maxim Mărturisitorul .....
2. Cuv. Talasie Libianul .....
3. Isihie Sinaitul .....
4. Filotei Sinaitul .....
5. Ioan Carpatiul .....
6. Avva Filimon .....
7. Sfântul Ioan Scărarul .....
8. Sfinţii Varsanufie şi Ioan .....
9. Avva Dorotei din Gaza .....

SEMESTRUL al II-lea .....

IV. Părinţi filocalici din sec. VIII – IX .....

1. Sfântul Ioan Damaschin .....
2. Teodor al Edesei .....
3. Teognost .....
4. Ilie Ecdicul .....
5. Teofan Monahul .....

V. Părinţi filocalici din secolele X – XI .....

1. Sfântul Isaac Sirul .....
2. Cuv. Petru Damaschin .....
3. Cuv. Simeon Metafrastul .....
4. Simeon Evlaviosul .....
5. Simeon Noul Teolog .....
6. Nichita Stithatul .....

VI. Părinţi filocalici din secolele XII – XIII .....

1. Cuv. Nichifor din Singurătate .....
2. Mitr. Teolipt al Filadelfiei .....
3. Sfântul Grigorie Sinaitul .....
4. Calist Xanthopoulos .....
5. Ignatie Xanthopoulos .....
6. Calist Angelicude .....
7. Calist Catafygiotul .....

VII. Părinţi filocalici din secolele XIII-XIV

1. Sfântul Grigorie Palama .....
2. Sfântul Nicolae Cabasila .....
3. Sfântul Marcu Eugenicul al Efesului .....

SEMESTRUL I

2.10.2015 – 15.01.2016

CURSUL 1. 2.10.2015

I. PĂRINŢI FILOCALICI DIN SECOLUL AL IV-LEA

1. **SFÂNTUL ANTONIE CEL MARE** [251-356] – părintele monahismului; e cinstit de Biserică la data

de 17 ianuarie

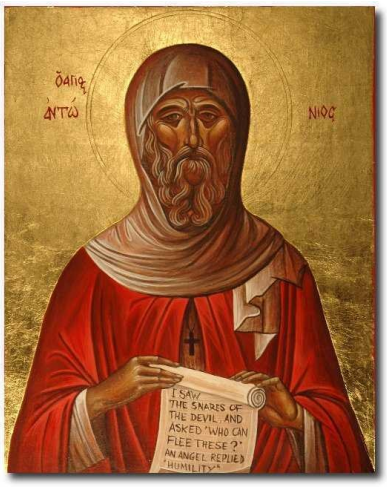

BIOGRAFIE. S-a născut în satul Coma din Egipt într-o familie de ţărani. S-a retras la vârsta de 35 de ani într-un loc părăsit pe malul drept al Nilului, la periferia Alexandriei. În anul 310 a mers în Alexandria pentru a-i încuraja pe creştinii persecutaţi din ordinul împăratului Maximin (250-310). În anul 312 s-a mutat pe muntele Kolzim, în apropierea Mării Roşii unde a trăit până la moarte împreună cu doi ucenici. A întreprins călătorii în Alexandria pentru a-i întări în credinţă pe creştinii ortodocşi în contextul amplorii luare de arianism.

-
- : - *Scrisori*
  - *Apoftegme* - păstrate în *Patericul egiptean* [40 de capete].
  - *Învăţături despre viaţa morală a oamenilor şi despre buna purtare, în 170 de capete* [*FR* 1].

REFERINŢE: - Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Viaţa lui Antonie*, scrisă între aniii 357-359.

TEME TRATATE

- Omul raţional [virtuos, cunoscător şi ascultător de Dumnezeu, 2, *FR 1*] *vs* omul iraţional [necunoscător de Dumnezeu].
- Efortul ascetic în direcţia despătimirii.
- Cunoaşterea lui Dumnezeu ca fapt trăit.
- Libertatea prin virtute şi pierderea ei prin patimi.
- Portretul spiritual al omului filocalic şi al omului lipsit de lumina dumnezeiască.
- Lupta cu gândurile.
- Viaţa duhovnicească: dobândirea şi menţinerea ei.
- Relaţia curăţie spirituală – fericire.

CONSIDERAŢII TEOLOGICE DESPRE CUVINTELE SFÂNTULUI ANTONIE CEL MARE

A. *Duhovniceşti*

Principiul fundamental al monahismului care constă în împletirea rugăciunii cu munca este revelat de Dumnezeu printr-un înger Sfântului Antonie cel Mare. El află cum să trăiască pentru a se mântui, în urma

unei rugăciuni făcute lui Dumnezeu care îi răspunde trimiţând un înger pentru a-l învăţa cum să alunge gândurile prin rugăciune şi muncă echilibrată [1, *PEg*]. După mărturia avvei Ammona, în altă situaţie, Sfântul Antonie l-a rugat pe Dumnezeu să-l trimită pe Moise pentru a-l învăţa un cuvânt, auzind discţia lor, dar nu şi înţelesul [28., *PEg*].

Despre îndrumătorul duhovnicesc afirmă că este necesar să fie „vindecat" pentru a-i putea ajuta duhovniceşte pe care i se adresează [3, *PEg*].

Sfaturile duhovniceşti ale Sfântului Antonie sunt axate pe trăirea prezenţei lui Dumnezeu, asumarea şi ispăşirea păcatelor, acceptarea încercărilor, prin care este probată voinţa şi credinţa, cu gândul la Dumnezeu. Semenii nu sunt ignoraţi. Raportarea onestă la ei, conform învăţăturilor creştine intră în ogligaţia creştinului, iar nerespectarea ei este percepută ca o greşeală faţă de Hristos [11, *PEg*]. În mod special, călugărilor le pune în vedere vieţuirea în spaţiul chiliei, deoarece ieşirea prea deasă conduce la pierderea liniştii [12., *PEg*]. Întrebuinţând comparaţia cu peştele, Sfântul Antonie arată că posedă virtuţi literare, în care-şi îmbracă ideile parenetice. Episcodul cu invitaţia făcută lui de către împărtaul Constantin cel Mare de a-l vizita la Constantinopol şi răspunsul primit de la avva Pavel: „de vei merge, Antonie te vei chema, iar de nu vei merge, avva Antonie" [33., *PEg*] este un alt indiciu al preţuiri nepărăsirii locului nevoinţei. Înclinaţia către exprimarea literară o dovedeşte şi atunci când, dorind să dea un exemplu de echilibru în îndrumarea duhovnicească, foloseşte imaginea arcului însins la extrem şi al săgeţii [15., *PEg*]. Deşi mărturiseşte că a avut descoperiri suprafireşti de la Dumnezeu, Sfântul Antonie nu încurajează vedeniile care pot fi şi de altă provenienţă [14., *PEg*]. Dezaprobă cu fermitate infatuarea unui călugăr încrezător în sine, plângând apoi pentru căderea lui [16., *PEg*]. Exemplele pe care le dă sunt reale şi au valoare formativ-educativă [17., *PEg*]. Îndeamnă la rugăciune personală, în absenţa căreia rugăciunile unei persoane îmbunătăţite nu poate fi eficientă [18., *PEg*]. Promovează ideea necesităţii conlucrării în rugăciune pentru împlinirea ei de către Dumnezeu.

TREPTELE ÎMBUNĂTĂŢIRII. Îmbunătăţirea este descrisă de Sfântul Antonie ca un proces care presupune mai multe etape în care este solicitat omul în totalitatea sa: „Trebuie **gând** stăruitor, **vieţuire**, **încercare**, vreme, nevoinţă şi dor după lucrul bun" [40., *FR* 1].

ÎNFRÂNAREA. Înfrânarea îmbracă două aspecte: la nivelul *trupului* [*stăpânirea limbii* şi a *pântecelui*, 8; *desfrânarea*, 13. *PEg*] şi al *sufletului* [tăierea ***gândurilor păcătoase***, 16., 21., *FR* 1]. Rostul ei este revenirea creştinului la firea curată. Patimi „foarte rele" pentru suflet sunt considerate ***pofta***, ***părerea*** şi ***neştiinţa*** [4., *FR* 1]. Relaţia ***poftă*** – ***păcate*** – ***moarte*** este un rezultat al unei duble ignoranţe: personale şi teologice [6., *FR* 1]. ***Pofta*** este văzută ca factor care amăgeşte mintea, pe fondul îndepărtării de viaţa duhovnicească [10., *FR* 1]. Tandemul ***poftă*** – ***mânia***, discutat frecvent în spiritualitatea răsăriteană, este considerat de Sfântul Antonie cauză a „tuturor relelor", putând fi eliminat cu ajutorul lui Dumnezeu de cel ce-l cinsteşte pe El [12., *FR* 1]. Cunoaşterea dimensiunii antropologice eterne funcţionează ca o frână psihologică, conştientizată îndelung, faţă de „toată **pofta cea păcătoasă**", cauzatoare de moarte [14., *FR* 1]. Dezvoltată ca urmare a unei alegeri greşite, biruirea ***poftei*** deschide „calea către Dumnezeu [23., *FR* 1], la aceată biruinţă fiind adăugată şi stăruinţa în **rugăciune** [27., *FR* 1]. O altă triadă care cauzează relele este ***amăgirea*** – ***rătăcirea*** – ***necunoştinţa de Dumnezeu*** [26., *FR* 1]. De asemenea, convingerea că „legile lui Dumnezeu" sunt utile omului, reprezintă un important factor al respingerii la nivel noetic al gândurilor rele.

Necunoscându-se ca fiinţă spirituală şi necunoscându-l pe Dumnezeu ca Părinte şi persoană cu care este chemat să relaţioneze permanent, omul îşi orientează greşit puterile fireşti, ajungând să se autodistrugă. Patimile, agenţi ai tulburării interioare, sunt trăsăturile sufletului slab, care „se întinează şi se pierde", fiind despărţit de Dumnezeu [8., *FR* 1]. Viaţa virtuoasă este soluţia pentru o existenţă luminoasă, înveşmântată în purtarea de grijă a Părintelui iubitor.

Reflecţiile despre înfrânare denotă o cunoaştere profundă a firii umane, şi chiar noţiuni de fiziologie [24., *PEg*]. Nefiind utilă dacă se face după voia proprie, fără îndrumare duhovnicească, asceza trebuie

împlinită ca ascultare, cupă cunoştinţa unui duhovnic încercat [40., *PEg*]. Virtuţile [înfrânarea, suferirea răului, neprihănirea, stăruinţa, răbdarea] care denotă aşezare sufletească sunt pentru Sfântul Antonie „puteri" primite de la Dumnezeu pentru lupta împotriva celor rele [3., *FR* 1].

Învăţarea artei de a trăi frumos şi plăcut lui Dumnezeu este văzută ca o reconstrucţie antropologică [11., *FR 1*]. Tema **omului raţional** este strâns legată de ideea vieţuirii duhovniceşti, fundamentate pe o relaţie personală, apropiată cu Dumnezeu [15., *FR* 1]. Trăsăturile omului raţional sunt: faptul de a fi stăpân pe trup [35., *FR* 1].

MIŞCĂRILE MINŢII. Bun cunoscător al firii umane, Sfântul Antonie explică modul în care se mişcă mintea, în funcţie de calitatea ei. În timp ce ***mintea obişnuită*** [*de rând*], needucată duhovniceşte, lumească şi schimbătoare „răsare şi gânduri bune şi rele", ***mintea teologică*** [*iubitoare de Dumnezeu*] luptă împotriva păcatului strecurat în fire prin permisivitatea voinţei, facilitate de neatenţie şi lene [7., *FR* 1].

Cea mai importantă virtute confirmată Sfântului Antonie pe cale revelată, este ***smerenia***, care poate trece peste „toate cursele vrăjmaşului" [9, *PEg*]. ***Discernământul*** este o virtute esenţială vieţii creştine, în absenţa căruia creştinul se poate îndepărta de Dumnezeu, chiar şi atunci când se dedă unor nevoinţe ascetice severe [10; 39, *PEg*]. Discernământul este cumpăna sufletului, dispoziţia plină de înţelegere duhovnicească care ajută la ferirea de acţiunile rău-făcătoare pentru suflet şi despărţitoare de nemurire [5., *FR* 1]. ***Tăcerea*** este recomandată în locul vorbăriei. Nu întâmplător a fost reţinută întâmplarea cu fratele care tăcea când îl vedea pe avva Antonie, şi care îi răspunde atunci când a fost întrebat de ce nu vorbeşte, că îi este destul numai să-l vadă [29., *PEg*].

Libertatea şi ***robia*** din perspectivă spirituală sunt subiecte dezvoltate din revelaţia dumnezeiască. Libertatea spirituală nu este asociată cu starea socială, ci cu neprihănirea şi detaşarea de cele vremelnice [18., *FR* 1].

Îndrumările sale sunt paradigmatice, ascunzând lecţii exemplare [22, *PEg*]. Asceza îşi împlineşte rostul în atingerea nivelului de vieţuire în Dumnezeu [35., *PEg*]. Delicateţea sa se vede din modul în care vorbeşte de unii creştini cuprinşi de patimi pe care nu-i judecă [30., *FR* 1], ci caută să-i ajute cu răgăciunea. Nici vieţuirea pătimaşă anterioară cele virtuoase nu este subiect de judecată pentru sfântul Antonie care apreciază fuga lor de cele păcătoase. Despre ei spune că „asemenea **pictorilor** şi sculptorilor, îşi vor dovedi din faptele lor înseşi, petrecerea cea aleasă şi plăcută lui Dumnezeu" [9., *FR* 1]. Comparaţia cu cârmaciul este frecventă la Sfântul Antonie, ea exprimând un mod înţelegere a vieţii duhovniceşti bazată pe atenţie şi înfrânare [16., 17., *FR* 1].

Situarea faţă de adevăr. Atitudinea pe care o indică referitor la cei care se împotrivesc adevărului evident exprimă o profundă cunoaştere a realităţilor umane. Îndemnul de încheiere a discuţiei cu cel ce se opune adevărului este fundamentat pe constatarea că acel tip de opoziţie esprimă, la nivel psihologic şi cognitiv „împietrirea minţii" [44., *FR* 1], sintuaţie în care nu se mai impune dialogul. Despre cei ce au o percepţie corectă a adevărului,dar îl resping conştient, Sfântul Antonie consideră că „şi-au omorât raţiunea şi şi-au sălbăticit purtările", necunoscându-l pe Dumnezeu şi neavând sufletul luminat [46., *FR* 1]. În aceeaşi categorie intră şi cei ce înţeleg cu greu cele ce sunt de folos, deşi le-au fost transmise clar, cu precizarea că aceştia, sunt consideraţi „bolnavi" [46., *FR* 1].

Un aspect delicat aborda de Sfântul Antonie îl constituie viziunea sa despre ***suferinţă***. Oricât de greu de suportat ar fi, ea este pentru el îngăduită de Dumnezeu din două raţiuni: pentru folosul celui ce suferă şi după purtarea de grijă a lui Dumnezeu [2., 3., *FR* 1].

FERICIRE – NEFERICIRE. Rare sunt la Sfântul Antonie reflecţiile despre ***fericire***, această stare fiind relaţionată cu dispoziţia către echilibru interior [„viaţa mai măsurată", 6., *FR* 1], „învăţătură şi virtute" [10., *FR* 1]. Într-un context în care are în vedere recuperarea omului căzut în desfrânare, numeşte ***blândeţea*** şi ***înfrânarea*** „fericire şi nădejde bună" pentru suflet [11., *FR* 1]. Pe aceeaşi treaptă a fericirii aşează şi libertatea spirituală, atunci când are în vedere sufletul neprihănit [18., *FR* 1]. Nefericit este însă, „în ochii

celui drept", bogatul, de neam ales „dar fără îndrumarea duhovnicească şi fără curăţia vieţii" [10., *FR 1*]. Pricini de *nefericire*, în ochii omului obişnuit, precum pierderile materiale sau umane, nu trebuie să producă stări negative din cauza lipsirii, ci atitudine de mulţumire faţă de Dumnezeu [36., *FR* 1]. Se observă în argumentarea Sfântului Antonie detaşare faţă de lucruri şi oameni, şi o totală încredere în voira lui Dumnezeu, menită să risipească tristeţile nefolositoare sufletului.

PROFILUL OMULUI DUHOVNICESC. Din observaţiile făcute de Sfântul Antonie cel Mare despre caracterul uman se poate contura un portret al omului duhovnicesc.

– **înţelepciunea** este direct relaţionată cu atitudinea de a plăcea lui Dumnezeu şi cu vorbirea puţină şi necesară [ex.: *Nestatornicii şi nepricepuţii să nu ispitească pe cei înţelepţi. Iar* ***înţelept*** *este bărbatul ce place lui Dumnezeu, care vorbeşte puţin şi pe cele de trebuinţă şi plăcute lui Dumnezeu*, 33., *FR* 1];

– preocuparea faţă de **cultivarea virtuţilor**, prin prioritatea acordată capacităţilor sufleteşti şi plasarea necesităţilor trupului pe loc secund [*Cel ce urmăreşte vieţuirea virtuoasă şi plăcută lui Dumnezeu grijeşte de virtuţile sufletului, căci acestea sunt bogăţia şi hrana sa veşnică*, 34., *FR* 1];

B. ***Dogmatice***

Cuvintele teologice ale Sfântului Antonie cel Mare provin din trăirea personală a prezenţei lui Dumnezeu şi a îngerilor. Existenţa lui Dumnezeu şi a îngerilor nu este teoretizată, ci mărturisită [1, *PEg*]. La fel existenţa raiului şi iadului îi este descoperită Sfântului Antonie cel Mare [2, *PEg*].

Cunoaşterea lui Dumnezeu este o temă cu relevanţă soteriologică. Raţionalitatea umană îşi găseşte cea mai înaltă expresie în cunoaşterea şi credinţa în Dumnezeu în care stau „mântuirea şi desăvârşirea sufletului" [2., *FR* 1]. Gnoseologia teologică este prezentată sub aspect spiritual, pornind de la experierea Lui. Bunătatea şi iubirea lui Dumnezeu sunt căile privilegiate ale cunoaşterii lui Dumnezeu, motiv pentru care spune că omul bun şi iubitor de Dumnezeu este cel ce-l poate cunoaşte pe Dumnezeu [29., 40., *FR* 1].

„Cunoştinţa de Dumnezeu" este diferită de cunoaşterea lui Dumnezeu în sens teoretic. Ea este o necesitate pentru viaţa duhovnicească întrucât hrăneşte „înfrânarea, bunătatea, facerea de bine, buna cinstire şi blândeţea" care „îndumnezeiesc sufletul" [34., *FR* 1]. Finalitatea actului de cunoaştere teologică empirică este la Sfântul Antonie cel Mare „îndumnezeirea". Între gnoseologia teologică şi theosos se află liantul stărilor – virtuţi care contribuie la sporirea omului în binele îndumnezeitor, trei dintre virtuţile enumerate fiind însoţite de calificativele *bun*, *bine*, *bună*.

Antropologia spirituală se reflectă în gândurile rămase de la Sfântul Antonie. Prezentarea trăsăturilor sufletului are o relevanţă dogmatico-spirituală. El este creat de Dumnezeu, liber, stăpân pe sine în acţiunile pe care le determină, şi raţional [22., 28., *FR* 1], aceste calităţi fiind şi un argument pentru respingerea patimilor [21., *FR* 1] şi ajungerii la „viaţa şi lumina veşnică" [24., *FR* 1]. Calităţi dobândite precum neschimbabilitatea şi iubirea lui Dumnezeu fac din minte „suire şi cale către Dumnezeu" [25., *FR* 1].

Din punct de vedere structural, omul are o dispoziţie bibartită, fiecare parte constituind capete axoni care-l leagă de două realităţi diferite. Schematic, descrierea sa antropologică poate fi redată astfel [42., *FR* 1]:

OMUL:
- Suflet - partea **raţională**: este în legătură cu puterea „negrăită" dumnezeiască;
  - se înrudeşte cu Dumnezeu – *înfiere*.
- Trup - se înrudeşte cu animalele
  - este o rudenie *moartă*, *nefericită* şi *de scurtă durată*.
  - cultivarea fără cooperarea duhovnicească cu sufletul duce la: gânduri trupeşti;

coborârea sufletului la voinţa trupească; despărţirea de Dumnezeu.

Scopuri: - mântuirea
- cunoaşterea creaţiei sensibile [47., *FR* 1]
- trecerea de la cunoaşterea creaţiei sensibile la cea a lui Dumnezeu, ca făcător al ei [din nimic, pe cele pe care le-a vrut, le-a creat rin cuvânt în scop soteriologic, 47., 1]

Cunoaşterea structurii şi scopurilor pentru care a fost creat omul pe pământ conduce către cunoaşterea sa spirituală. Sfântul Antonie face deopotrivă anatomia virtuţii şi a păcatului, stabilind conexiuni între spiritualitate şi antropoogie, cu scopul manifest de a-l ajuta pe om să cunaoscă cele două mişcare ale firii, modul în care să o respingă pe cea care nu-i este naturală şi pe cel în care să o cultive pe cea care-l conduce către împlinirea vocaţiei sale spirituale.

În privinţa trăirii pe coordonata sufletesc – raţională, Sfântul Antonie afirmă că sunt puţini oameni care ajung la desăvârşire, care se observă din *fapte* şi *viaţă virtuoasă* - sârguindu-se să cultive **înrudirea** cu Dumnezeu pe care o au în potenţialiate înscrisă în natura lor [42., *FR* 1]. Se menţin însă şi la acest nivel de vieţuire cei „cu judecată“ care nu se leagă cu iubire de realităţi pământeşti şi josnice, cunoscând voinţa soteriologică a lui Dumnezeu [43., *FR* 1]. Cei mai mulţi însă trăiesc pe coordonata somatică, care presupune gânduri trupeşti şi aprinderi de plăceri care+i despart de Dumnezeu, trăgând sufletul la voile sale [42., *FR* 1].

Sfântul Antonie evaluează din perspectivă spirituală **caracterul liber** liber al sufletului uman. Îndeamnă ca omul, fără conotaţii legate la apartenenţa la creştinism sau la vreun stil de viaţă, să nu-şi „vândă” **voinţa** liberă gândindu-se la câştig, deoarece „ca visul sunt cele lumeşti” [37., *FR* 1]. „Adevăraţii oameni”, iarăşi fără conotaţii relisioase sau culturale, ar trebui, în opinia sa, să se străduiască a trăi „întru iubirea de Dumnezeu şi întru virtute, încât să strălucească viaţa lor virtuoasă printre ceilalţi oameni (...)” [38., *FR* 1]. Îndemnul său pare o glosă la îndemnul Mântuitorului Iisus Hristos de trăire în spiritul învăţăturilor dumnezeieşti.

Relaţia antropologică ***putere*** – ***fire*** [39., *FR* 1] este integrată în contextul vieţuirii duhovniceşti care presupune tărie sufletească şi capacitate de luptă cu patimile. Cunoaşterea ***puterii*** şi ***măsurii*** virtuţii sufletului sunt necesare în vederea pregătirii pentru respingerea ispitelor destabilizatoare, care asaltează sufletul [frumuseţe/ poftă – **înfrânare**; dureri/ lipsuri – **tărie**; certuri/ mânie – **răbdare**, 39., *FR* 1]. Cei slabi cu firea sunt îndemnaţi să nu deznădăjduiască, părăsind vieţuirea virtuoasă, plăcută lui Dumnezeu, ci să persiste la nivelul lor [41., *FR* 1].

Relele antropologice. Sunt atitudinile, stările şi mişcările psiho-somatice care conduc la moartea sufletească. *Negrija* şi *lenea* – sunt două piedici, vicii de voinţă şi de concepţie care conduc, atunci când persistă, la rele antropologice cum ar fi necunoaşterea de Dumnezeu şi moartea sufletească [48.; 45.; 49., *FR* 1]. Moartea, ca realitate antropologică negativă este văzută ca un efect al înclinaţiei voluntare către rău [48., *FR* 1]. Sensul ei pozitiv, spiritual este dat de medidarea la ea care se transformă în nemurire [49., *FR* 1]

C. *Biblico – exegetice*

Sfânta Scriptură este reperul vieţii duhovniceşti pentru Sfântul Antonie cel Mare, recomandând ca viaţa creştină să aibă mărturie biblică. Interesul faţă de Sfânta Scriptură se vede şi din apoftegma în care este relalată vizita pe care i-au făcut-o nişte părinţi, cărora le-a pus înainte un cuvânt scripturistic. Singurul răspuns acceptat a fost al unui părinte care şi-a mărturisit neştiinţa [19, *PEg*]. La cererea pe care nişte fraţi i-au adresat-o de a le spune un cuvânt mântuitor, avva Antonie i-a întrebat de Scriptură dorind să le indice că acolo se află ceea ce întreabă. La insistenţa lor de a le spune un cuvânt de la el, avva îi întreabă din Sfânta Evanghelie, la fiecare răspuns al său auzind din partea lor că nu-l pot purta. Constatând slăbiciunea lor generală îi îndeamnă în final la rugăciune [21, *PEg*]. Referinţele la anumite patimi sunt dublate de trimiteri la pasaje scripturistice [24., *PEg*] care-i probează afirmaţiile.

A. TEXTE DUHOVNICEŞTI DIN *FR* 1

1. Oamenii se socotesc **raţionali**. Însă pe nedrept, căci nu sunt raţionali. Unii au învăţat cuvintele şi cărţile vechilor înţelepţi. Dar **raţionali** sunt numai aceia care au sufletul raţional, pot să **deosebească** ce este binele şi ce este răul, se feresc de cele rele şi vătămătoare sufletului şi toată grija o au spre cele bune şi folositoare sufletului; iar acestea le săvârşesc cu multă mulţumire către Dumnezeu. Numai aceştia trebuie să se numească **oameni raţionali**.

6. [...] Cu cât cineva are viaţa mai măsurată, cu atât e mai fericit, că nu se [în]grijeşte de multe [...].

7. Să nu zică cineva că nu este cu putinţă omului să ajungă la **viaţa cea virtuoasă**, ci numai că aceasta nu este uşor, cu toate că nici cei ce au dobândit-o nu sunt pe deplin lămuriţi asupra acestui lucru. De viaţa **virtuoasă** se împărtăşesc toţi oamenii cuvioşi precum şi cei cu minte iubitoare de Dumnezeu. Căci **mintea cea de rând** este lumească şi stricăcioasă, răsărind şi gânduri bune şi rele, ba şi firea şi-o schimbă, aplecându-se spre cele trupeşti. **Mintea cea iubitoare de Dumnezeu** însă, pedepseşte păcatul care se naşte în oameni cu voia lor, în urma trândăviei.

11. Cel ce poate îmblânzi pe cei neînvăţaţi, **ca să iubească învăţătura şi îndreptarea**, **făcător de om** trebuie să se numească. Asemenea şi aceia care îndreaptă pe cei desfrânaţi către petrecerea cea virtuoasă şi plăcută lui Dumnezeu, ca unii ce schimbă alcătuirea oamenilor. Căci blândeţea şi înfrânarea este fericire şi nădejde bună pentru sufletul oamenilor.

12. Se cuvine ca oamenii să se nevoiască **să-şi îndrepteze viaţa** şi obiceiurile **după adevăr** şi **cuviinţă**. Căci împlinind ei acest lucru, cunosc uşor cele dumnezeieşti. Cine cinsteşte pe Dumnezeu din toată inima şi credinţa, pe acela şi Dumnezeu îl ajută ca să-şi stăpânească **mânia** şi **pofta**. Căci pricina tuturor relelor ete **pofta** şi **mânia**.

13. **Om** se numeşte sau cel **raţional**, sau cel ce îngăduie să fie îndreptat. Cel ce nu poate fi îndreptat este neom, căci aceasta se află numai la **neoameni**. Iar de unii ca aceştia trebuie să fugim, căci celor ce trăiesc laolaltă cu păcatul, nu li se îngăduie să se afle niciodată printre cei nemuritori.

14. **Raţiunea** ne face vrednici să ne numim **oameni**. Iar de nu o avem pe aceasta, numai cu glasul şi cu forma mădularelor ne deosebim de dobitoace. Să recunoască omul cu mintea întreagă că este nemuritor şi va urî toată pofta cea păcătoasă care se face între oameni pricină de moarte.

15. „[...] şi noi trebuie să ne arătăm că suntem **oameni cu adevărat raţionali**, prin deprinderea întru **viaţa virtuoasă şi plăcută lui Dumnezeu** şi nu numai prin **forma trupului**.

18. Să socoteşti **liberi**, nu pe cei ce din întâmplare sunt liberi, ci pe cei liberi după viaţă şi după deprinderi. Nu se cade să numeşti liberi, întru adevăr vorbind, pe boierii care sunt răi şi desfrânaţi, căci aceştia sunt robi patimilor trupeşti. Liber şi fericit este numai sufletul fără prihană şi izbăvit de cele vremelnice.

20. Iată semnele după care se cunoaşte un **suflet raţional** şi **virtuos**: privirea, glasul, râsul, ocupaţiile şi întâlnirile cu oamenii. Căci toate acestea se îndreptează spre tot mai multă cuviinţă. **Mintea** lor cea **iubitoare de Dumnezeu** li se face **străjer treaz** şi **închide intrarea patimilor** şi a ruşinoaselor aduceri aminte.

25. Cei ca caută viaţa cea virtuoasă şi iubitoare de Dumnezeu, trebuie să se izbăvească de înalta părere de sine şi de toată slava cea deşartă şi mincinoasă şi să se silească spre buna îndreptare a vieţii şi a socotinţei. Căci mintea neschimbăcioasă şi iubitoare de Dumnezeu, este suire şi cale către Dumnezeu.

B. TEXTE DUHOVNICEŞTI DIN *Patericul egiptean*

5. [...] Oriunde vei merge, pe Dumnezeu să-l ai înaintea ta totdeauna. Şi orice vei face, să ai mărturia din Sfintele Scripturi, şi în orice loc vei şedea, să nu te mişti degrabă. Acestea trei să le păzeşti şi te vei mântui.
6. Zis-a avva Antonie către avva Pimen: aceasta este lucrarea cea mare a omului, ca greleala sa să o pună asupra sa înaintea lui Dumnezeu şi să aştepte ispita până la răsuflarea cea mai de pe urmă.
7. Aceşaţi a zis: nimeni neispitit nu va putea să intre în Împărăţia cerurilor. Că, ridică, zice, ispitele, şi nimeni nu etse care să se mântuiască.
9. Zis-a avva Antonie: am văzut toate cursele vrăjmaşului întinse pe pământ şi suspinând am zis: oare cine poate să le treacă pe acestea? Şi am auzit glas zicându-mi: **smerenia**.
10. Zis-a iarăşi: sunt unii care şi-au topit trupurile lor cu nevoinţa şi pentru că nu au avut ei **dreapta socoteală**, departe de Dumnezeu s-au făcut.
25. A zis iarăşi, că Dumnezeu nu sloboade războaiele peste neamul acesta ca peste cel vechi, căci ştie că sunt slabi şi nu pot suferi.
26. Lui avva Antonie i s-a descoperit în pustie că în cetate este oarecine asemenea lui, doctor cu ştiinţa, care din prisosinţa lui dă celor ce au trebuinţă şi în toate zilele cântă „Sfinte Dumnezeule“ cu îngerii.
27. A zis iarăşi: va veni vremea ca oamenii să înnebunească şi când vor vedea pe cineva că nu înnebuneşte, se vor scula asupra lui, zicându-i că el este nebun, pentru că nu este asemenea lor.
32. Ziceau unii pentru avva Antonie că era purtător de duh, dar nu voia să grăiască pentru oameni. Ci cele ce se făceau în lume şi cele ce aveau să vină le vestea.
34. Zis-a avva Antonie: **eu nu mă mai tem de Dumnezeu, ci îl iubesc pe El. Că dragostea scoate afară frica**.
38. Zis-a iarăşi: **supunerea** cu **înfrânare** supune fiara.

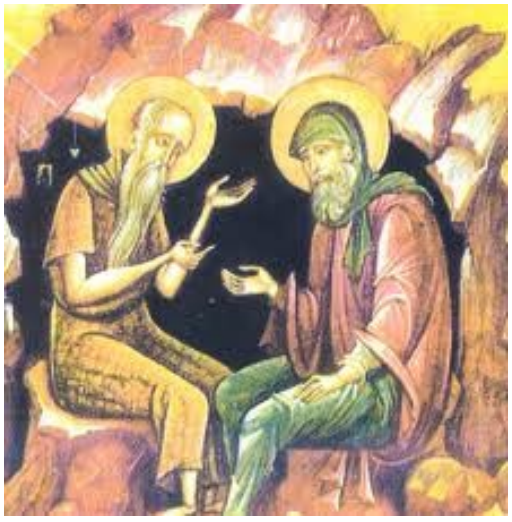

CURSUL 2. 9.10.2015

EVAGRIE PONTICUL (345 - 399) – *monahul intelectual*

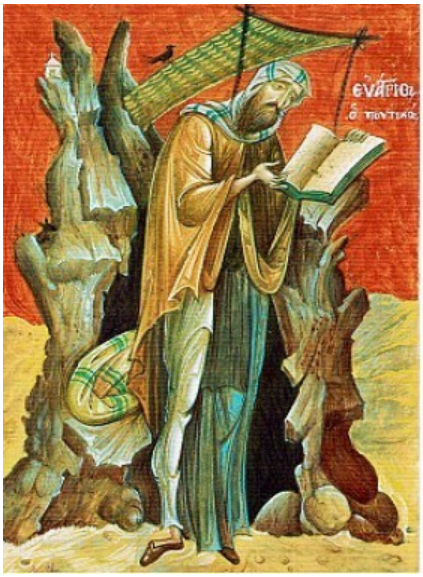

BIOGRAFIA. S-a născut în Pont într-o familie care i-a permis să studieze din tinereţe filosofia şi ştiinţele vremii. A fost discipolul Sfântului Vasile cel Mare, care l-a aşezat stareţ la o manastire, şi al Sfântului Grigorie Teologul care l-a hirotonit diacon, în scurta perioadă în care a afost arhiepiscop al Constantinopolului. A rămas la Constantinopol după plecarea Sfântului Grigorie, pe lângă arhiepiscopul Nectarie, după care a plecat la Ierusalim şi apoi în Egipt pentru a cunoaşte mai bine organizarea vieţii monahale. A respins demnitatea de patriarh al Alexandriei după moartea lui Teofil, preferând să rămână pustnic nevoitor în singurătate.

A fost condamnat la Sinodul V ecumenic pentru însuşirea teoriei apocatastazei de la Origen pe care l-a apreciat mutl ca teologhisitor.

SCRIERI. Evagrie Ponticul a fost pasionat de trăirea duhovnicească, scriind lucrări despre treptele ascezei, rugăciune şi cunoaşterea lui Dumnezeu. Se remarcă prin concizie şi exprimări inedite care l-au făcut celebru în teologia creştină.

Scrierile rămase de la el sunt:

- *Tratatul practic*
- *Gnosticul*
- *Capetele gnostice*
- *Capete practice*, 100, *PG* 40
- *Despre cele opt gânduri ale păcatelor*
- *Capitula prognostica*, 600 , 6 centurii ed. W. Frankenberg.

S-au păstrat sub numele lui:

- *–Rerum monachalium rationes*, *PG* 40, 1251D-1264C
- *Sententiae per alphabeticum dispositiae*, *PG* 40, 1268C-1269D
- *Sententiae ad virgines*, ed. H. Gressman
- *De diversis malignis cogitationibus*, *PG* 79, 1200D-1233A
- *Tractatus ad Eulogium monachum* (sub numel lui NIl), *PG* 79, 1093C-1140A
- *De oratione, sub numele lui Nil*, *PG* 79, 1165A-1200.

TEME ASCETICE ŞI TEOLOGICE

- tripartiţia vieţii duhovniceşti [descrierea etapelor urcuşului duhovnicesc]
- teoria celor opt gânduri ale răutăţii
- teoria virtuţilor şi a mijloacelor de desăvârşirea duhovnicească [*rugăciune, lacrimi, isihie, trezvie*]

- portretul monahului doritor al desăvârşirii în Hristos
- cunoaşterea lui Dumnezeu

OBSERVAŢII DESPRE GÂNDIREA FILOCALICĂ A LUI EVAGRIE PONTICUL

Teoretician al tripartiţiei urcuşului duhovnicesc, Evagrie Ponticul este o figură emblematică a spiritualităţii răsăritene, în ciuda condamnării la care a fost supus la Sinodul al V-lea Ecumenic pentru *kephalaia gnostica*. Monah de vocaţie, Evagrie a descris şi explicat din perspectivă spiritual-ascetică veşmintele monahale pentru a-i determina pe călugări să nu uite scopul pentru care au îmbrăţişat viaţa pustnicească. A fost preocupat de prezentarea mijloacelor de curăţire lăuntrică pentru a-i ajuta pe cei ce se nevoiesc cum să-şi gestioneze stările sufleteşti şi cum să lupte cu gândurile. Rugăciunea este mijlocul privilegiat care-l ajută pe creştin să intre şi să rămână în legătură cu Dumnezeu. Este forma prin care harul lui Dumnezeu intră în om, îl luminează, îl menţine echilibrat şi îl ajută să simtă şi să trăiască atotprezenţa divină. Evagrie oferă mai multe definţii pentru rugăciune, din care reiese că pentru fiinţa umană este fundamentală menţinerea relaţiei cu Dumnezeu prin care-şi întăreşte conştiinţa prezenţei Lui binefăcătoare. Stabilirea armoniei cu Dumnezeu se răsfrânge şi asupra structurii antropologice, din ea derivând armonia dintre suflet şi trup.

Reflecţiile duhovniceşti ale avei Evagrie sunt pline de lumină fiind izvorâte din cugetare şi trăire creştină adâncă. Ele sunt un sprijin în plan sufletesc pentru omul contemporan, ajutându-l să se cunoască în calitate de persoană destinată unui scop spiritual: atingerea asemănării în bunătare şi iubire cu Dumnezeu.

Teolog speculativ, cu intuiţii psihologice atestate în domeniul modern al neuroştiinţelor, Evagrie Ponticul a scris despre linişte, desprinderea de grijile cotidiene şi rugăciune ca modalităţi ale menţinerii echilibrului mintal. Studiul asupra gândurile ocupă un loc important în spiritualitatea sa. Ele sunt firele de legătură ale minţii umane cu Dumnezeu şi cu lumea. În funcţie de calitatea lor, legăturile stabilite capătă consistenţă. Gândurile concentrate şi continue îndreptate către Dumnezeu stabilesc un raport de apropiere cu Dumnezeu care treptat, pe parcursul maturizării duhovniceşti a creştinului, se transformă în unire. Unirea cu Dumnezeu, stadiu ultim şi ţintă antropologică stabilită de Dumnezeu de la creaţie, conferă stabilitate interioară, bucurie deplină şi po maximă potenţare a capacităţilor sufleteşti şi cognitive umane. Gândurile orientate în alte direcţii, leagă şi imprimă minţii forma ţintelor lor. Dacă aceste ţinte sunt pozitive (ex.: virtuţile, binefacerea, valorile culturale) mintea se va îmbăgăţi prin ele, întrucât nu ele nu sunt desprinse de Dumnezeu. În situaţia în care ţintele spre care sunt orientate gândurile sutn desprinse de Dumnezeu, atunci şi conţinutul lor cu care mintea ia contact îi va imprima o formă pe măsura lor, fără a o îmbogăţi spiritual.

Gândirea creştină, spirituală a lui Evagrie Ponticul, din scrierile promovate de tradiţia teologică a Bisericii[1] este de actualitate rămânând în continuare o sursă de împrospătare a trăirii şi cugetării filocalice.

[1] În scrierile condamnate la Sinodul V ecumenic, Evagrie împinge cugetarea teologică la un nivel care a sugerat o continuare a origenismului eterodox.

TEXTE DIN OPERA LUI EVAGRIE PONTICUL [*FR* 1]

Cuvânt despre rugăciune în 152 de capete

3. Rugăciunea este vorbirea minţii cu Dumnezeu. De ce stare are aşadar nevoie mintea, ca să poată să se întindă, fără să se uite îndărăt, dincolo de sine, până la Stăpânul ei, şi să stea de vorbă cu El, fără mijlocirea nimănui?

6. Foloseşte-te de lacrimi pentru a dobândi împlinirea oricărei cereri. Căci foarte mult se bucură Stăpânul când te rogi cu lacrimi.

11. Luptă-te să-ţi ţii **mintea** în vremea **rugăciunii**, **surdă** şi **mută** şi te vei putea ruga.

12. Când te va înpâmpina o ispită, sau te va aţâţa o împotrivire, ca să-ţi mişti **mânia** spre cel ce-şi stă împotrivă, sau să spui creo vorbă goală, adu-ţi aminte de rugăciune şi de porunca dumnezeiască cu privire la ea, şi **îndată** se va linişti mişcarea fără rânduială din tine.

14. **Rugăciunea** este vlăstarul blândeţii şi al lipsei de mânie.

15. **Rugăciunea** este rodul bucuriei şi al mulţumirii.

16. **Rugăciunea** este alungarea întristării şi a descurajării.

18. Dacă vrei să te rogi în chip vrednic de laudă, leapădă-te de tine în tot ceasul şi, suferind nenumărate răutăţi, nevoieşte-te pentru rugăciune.

19. Necazul pe care îl rabzi cu bună înţelegere te va face să-i afli rodul în vremea rugăciunii.

23. Dacă eşti răbdător, pururea te vei ruga cu bucurie.

25. Vezi ca nu cumva, părând că vindeci pe altul să fii tu însuţi netămăduit şi să împiedici rugăciunea ta.

35. **Rugăciunea** neîmprăştiată este o înţelegere supremă a minţii.

36. **Rugăciunea este urcuşul minţii spre Dumnezeu.**

38. Roagă-te mai întâi să te curăţeşti de patimi; al doilea, să te izbăveşti de neştiinţă şi uitare; al treilea, de toată ispita şi părăsirea.

42. Fie că terogi cu fraţii, fie singur, străduieşt-te **să te rogi nu din obişnuinţă, ci cu simţire.**

43. Simţirea rugăciunii este adunarea cugetului, împreunat cu evlavie, cu străpungerea inimii, cu durerea sufletului, cu mărturisirea greşelilor, cu suspine nevăzute.

51. Cultivăm virtuţile pentru **raţiunile făpturilor** şi pe acestea le căutăm pentru **Raţiunea care le-a dat fiinţă.** Iar aceasta obişnuieşte să se descopere în starea de rugăciune.

53. Cel ce vrea să se roage cu adevărat, trebuie nu numai să-şi stăpânească **mânia** şi **pofta**, ci trebuie să ajungă şi afară de orice înţeles pătimaş.

54. Cel ce **iubeşte pe Dumnezeu** stă de vorbă cu El de-a pururi cum ar sta cu un tată, alungând orice **înţeles pătimaş**.

55. Cel ce a atins **nepătimirea,** încă nu se roagă cu adevărat. Căci poate să urmărească niscai cugetări simple şi să fie răpit de istoriile lor şi să fie departe de Dumnezeu.

56. Când mintea zăboveşte în **ideile simple ale lucrurilor,** încă nu a ajuns la locul rugăciunii. Căci poate să se afle necontenit în **contemplaţia lucrurilor** şi să flecărească despre înţelesurile lor, care deşi sunt idei simple, dar exprimând vederi de-ale lucrurilor, dau minţii **forma** şi **chipul** lor şi o duc departe de Dumnezeu.

58. Dacă vrei să te rogi, ai trebuinţă de Dumnezeu, care dă rugăciune celui ce se roagă. Prin urmare cheamă-l pe El zicând: *Sfinţească-se numele Tău, vie împărăţia Ta* [*Mt* 6, 9-10], adică Duhul Sfânt şi Fiul, Cel unul născut . Căci aşa ne-a învăţat, zicând: *în Duh şi în adevăr se cade să ne închinăm* [*In* 4, 25].

59. Cel ce se roagă în Duh şi Adevăr, nu-L mai preamăreşte pe Ziditor din făpturi, ci-L preamăreşte din El însuşi.

60. **Dacă eşti teolog roagă-te cu adevărat; şi dacă te rogi cu adevărat, eşti teolog.**

CURSUL 3. 16.10.2015

SFÂNTUL IOAN CASIAN (360, Dobrogea – 435, Marseille, Franţa); e sărbătorit de Biserică la 28/ 29 februarie

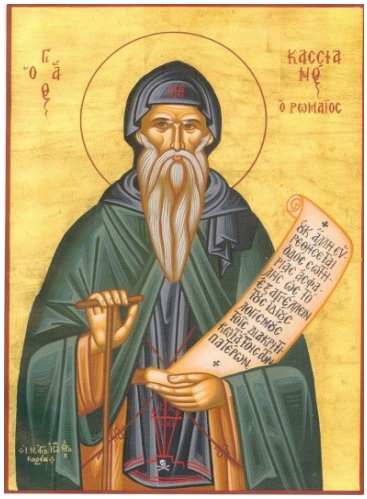

Biografie. Sfântul Ioan Casian este teologul contemplativ al vieţii duhovniceşti care a scris cel mai mult despre parcursul omului în Dumnezeu, comparativ cu restul teologilor străromâni. De origine daco-romană, acest sfânt, format în Scythia Minor [Dobrogea], şi-a împlinit dorinţa de înaintare în vieţuirea tainică în Hristos, prin cunoştere unor importante personalităţi duhovniceşti ale secolului al IV-lea din Răsăritul şi Apusul creştin. Sfântul Ioan Casian a plecat din Dobrogea împreună cu prietenul lui, monahul Gherman, în anul 380, îndreptându-se către Locurile Sfinte. S-a stabilit mai întâi lângă Betleem, unde nu a rămas prea mult, continuându-şi apoi călătoria către Egiptul creştin, unde avea să rămână aproape 20 de ani. Perioada egipteană a vieţii lui este cea mai intensă din punct de vedere a experienţei lui spirituale. Cunoscând părinţi îmbunătăţiţi a reusit să înţeleagă profunzimile vieţuirii creştine, consemnând ulterior convorbirile lor. În anul 399 /400 pleacă la Constantinopol unde-l cunoaşte pe Sfântul Ioana Gură de Aur, de care se ataşează, fiind apoi hirotonit de diacon. Suferinţa provocată de detactorii marelui ierarh al Constantinopolului şi părinte al Bisericii, prin condamnarea şi exilarea lui, după sinodul calomniator de la Stejar, din anul 407, îl determină pe Sfântul Ioan Casian să plece la Roma pentru a cere sprijin teologic în susţinerea nevinovăţiei Sfântului Ioan şi rechemării lui din exil, fără a reuşi să-l obţină. După 10 ani de şedere la Roma, în anul 415, Sfântul Ioan Casian pleacă în Galia, stabilindu-se la Marsilia, unde înfiinţează două mănăstiri, după rânduielile deprinse în Răsăritul creştin.

Se implică activ în disputele teologice ale vremii sancţionând absolutismul harului promovat de Fericitul Augustin, şi în mod mult mai direct, nestorianismul şi pelagianismul.

Sfântul Ioan Casian şi-a scris lucrările pe pământul Galiei, transplantând pentru prima dată în Occident concepţia şi organizarea monastică răsăriteană, practicată în Egiptul creştin. Acest sfânt a fost iubit de contemporani şi de cei ce l-au cunoscut prin intermediul scrierilor lui. Sfântul Ghenadie al Marsiliei l-a numărat printre personalităţile din faimoasa sa *De viris illustribus* [*PL*], care e şi o importantă sursă pentru stabilirea patriei lui. Sfântul Benedict de Nursia l-a asimilat într-un mod original, moştenirea Sfântului Ioan Casian regăsindu-se în scrierile lui duhovniceşti.

Opera. Cuprinde trei importante scrieri:

1. ***Despre aşezămintele mănăstireşti de obşte şi despre tămăduirile celor opt păcate principale***, scrisă în anul 420;
2. ***Convorbiri cu Părinţii,*** din anul 420/ 429;
3. ***Despre întruparea Domnului, contra lui Nestorie,*** alcătuită în anul 430.

Scrierile teologice ale Sfântului Ioan Casian sunt lucrări de alcătuite la maturitate, în mănăstirea sa din Marsilia, după o îndelungată trăire a învăţăturilor creştine în ambianţa celor mai stricţi îndrumători cunoscuţi încă din tinereţe în peregrinările lui în Răsăritul creştin. El a dăruit Occidentului produsul rafinat al gândurilor şi impresiilor acumulate în

anii petrecuţi în Răsăritul creştin, împreună cu prietenul lui, Gherman, sub îndrumarea unor interlocutori vestiţi prin virtuţile dobândite.

Teme filocalice:

- Dezvoltă teoria evagriană despre gândurile răutăţii
- Explică relaţiile de cauzalitate între **gânduri**, **sentimente** şi **fapte**
- Accentuează importanţa îmbinării **ascezei exterioare** cu cea **interioară**.
- Evidenţiază mijloacele duhovniceşti pentru despătimire: rugăciunea, smerenia, cugetarea la cuvintele Sfintei Scripturi, liniştirea, ascultarea, lucrul.

Sfântul Ioan Casian continuă gândirea spirituală dezvoltată în cadrul monahismului egiptean, remarcându-se prin interesul faţă de modalităţile concrete de despătimire şi îmbunătăţire sufletească. Preocupat de starea monahală, Sfântul Ioan Casian a explicat fundamentele aşezămintelor monastice, acordând o deosebită atenţie semnificaţiilor veşmintelor purtate de monahi, pentru a le ridica gândul către menirea lor spirituală. Remarcabile sunt convorbirile duhovniceşti în care a consemnat aspecte esenţiale ale tradiţiei monahale egiptene. Profunzimea Sfântului Ioan Casian se observă din modul în care descrie stările sufleteşti produse fie sub acţiunea harului, fie sub cea a gândurilor lipsite de lumina lui. *Rugăciunea de foc* este o temă prin care Sfântul Ioan Casian se distinge. Sufletul său a rămas imprimat în cuvintele sale din care se simte râvna sa pentru împlinirea voii lui Dumnezeu dar şi dorinţa de a-i ajuta pe cât mai mulţi oameni să se cunoască şi să se apropie de Dumnezeu.

Cecetarea lucrării: Către Episcopul Castor, *Despre cele opt gânduri ale răutăţii*

- Descrie manifestările principalelor patimi care-l asaltează pe om, oferind ca remedii virtuţile opuse lor:

1. **Lăcomia pântecelui – înfrânarea**
2. **Desfrânarea – curăţia**
3. **Iubirea de argint – lepădarea de sine**
4. **Mânia – blândeţe; alungarea amintirilor neplăcute**
5. **Întristarea** – încredea în Dumnezeu;
6. **Trândăvie** – **activitatea** / lucrul
7. **Slava deşartă** – **nesocotirea de sine**
8. **Mândria** - **smerenia**

Texte:

1. „Însă un lucru au rânduit tuturor: să fugă de îmbuibare şi de săturarea pântecelui” (p. 97) „Cel ce peste măsură întinde postirea, tot peste măsură se foloseşte adeseori de hrană” (p. 98). „Regula înfrânării şi canonul aşezat de Părinţi, acesta este: cel ce se împrătăşeşte de vreo hrană să se depărteze de ea până mai are încă poftă şi să nu aştepte să se sature” (p. 98-99). [discernământ, măsură, Sfânta Scriptură].
2. „Mare şi cumplit război este acesta şi luptă îndoită cere. Căci acest război este îndoit, aflându-se şi în suflet şi în trup” (p. 99). „Deci, nu trebuie pusă toată strădania numai în postul cel trupesc, ci şi în meditaţia duhovnicească, fără de care e cu neputinţă să urcăm la înălţimea

neprihănirii şi curăţiei adevărate”(p. 100) [citirea Sfintei Scripturi, zdrobirea inimii, meditaţie duhovnicească]

3. ,,Războiul acesta este străin şi ne vine din afara firii, folosind necredinţa monahului. De fapt, aţâţările celorlalte patimi, adică a mâniei şi a poftei îşi au prillejurile de la trup şi îşi au oarecum începutul în răsadul firii, de la naştere. Boala iubirii de argint însă, venind din aafră, se poate tăia mai uşor, dacă este silință și luare aminte” (p. 103). ,,Căci, după ce şi-a depărtat dragostea de la Dumnezeu, iubeşte idolii oamenilor scobiţi în aur” (p. 104). [meditarea la cuvintele Sfintei Scripturi, la ceasul morţii, dusprețuirea banilor; preocupare pentru suflet].
4. – e un *venin purtător de moarte*; ,,Căci mocnind acesta tăinuit în inima noastră şi orbind cu tulburări întunecate ochii inimii, nu putem dobândi puterea de-a deosebi cele ce ne sunt de folos, nici pătrunderea cunoştinţei duhovniceşti”. ,,Căci duhul mâniei întunecându-ne mintea, nu se va mai afla întru noi nici lumina care ne ajută să deosebim lucrurile, nici tăria statului drept, nici cârma dreptăţii. Dar nici templu al Duhului Sfânt nu ni se mai poate face sufletul, câtă vreme ne va stăpâni duhul mâniei întunecându-ne mintea (p. 109). [a nu se evita societatea, răbdarea ispitelor, preocupări spirituale].
5. ,, Căci duhul acesta viclean tăbărăşte asupra sufletului şi-l întunecă în întregime, nu-I îngăduie să-ţi facă rugăciunile cu osârdie, nici să stăruie cu folos pe lângă sfintele citiri şi nu rabdă pe om să fie blând şi smerit faţă de fraţi. Îi pricinuieşte scârbă faţă de toate lucrurile şi faţă de însăşi făgăduinţa vieţii. Scurt vorbind, întristarea tulbură toate sfaturile mântuitoare ale sufletului şi usucă toată puterea şi stăruinţa lui, făcându-l ca pe un ieşit din minte şi legându-l de gândul deznădejdii” (p. 115) ; *Căci precum molia roade haina şi cariul lemnul, aşa întristarea mănâncă sufletul omului.* (p. 115). [Cugetarea la cuvintele Sfintei Scripturi, petrecerea cu oamenii cuvioşi]
6. – lucrează împreună cu duhul întristării (p. 117) [răbdare, rugăciune, activitate, ascultare / muncă fizică]
7. – este felurită şi subţire, disimulată; e greu de biruit; ispiteşte prin calităţi şi faptele bune făcute ; are ca efect formarea părerii bune de sine şi dorinţa de a fi apreciat; ,,El încearcă să săgeteze pe ostaşul lui Hristos prin orice îndeletnicire, prin glas, prin cuvânt, prin tăcere, prin lucrur, prin priveghere, postiri, rugăciune, citire linişte, până şi prin îndelunga răbdare” (p. 120) [lepădarea gândurilor de laudă, autodispreţuire, aşezarea pe sine înanitea lui Dumnezeu].
8. ,,Aceasta (lupta) este foarte cumplită şi mai sălbatică decât toate cele de până aici. Ea războieşte mai ales pe cei desăvârşiţi şi pe cei ce s-au urcat până aproape de culmea virtuţilor, încercând să-i prăbuşească” ; ,,Patima mândriei însă întunecă întreg sufletul şi-l prăbuşeşte în cea mai adâncă prăpastie. (p. 121) [Cugetarea la exemplele din Sfânta Scriptură, smerenia, lăsarea în mila lui Dumnezeu].

Bibliografie

Surse: Sfântul Ioan Casian, *Scrieri*, *PSB* 57, trad. rom., prof. Vasile Cojocaru, prof. David Popescu, Ed. IBMBOR, Bucureşti, 1990 ; *id*., *FR* 1, trad. Rom. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, ed. a II-a, Sibiu 1947.

CURSUL 4. 23.10.2015

CUVIOSUL NIL ASCETUL (sec. IV-V)

REPERE BIOGRAFICE. Cuviosul Nil Ascetul a fost un monah care a trăit între sec. IV-V într-o mănăstire din Ancyra [Galatia], deţinând funcţia de egumen. A fost un mare ascet, om de rugăciune şi profund teolog, exeget al Sfintei Scripturi. Din corespondenţa sa rezultă că a fost apreciat pentru cunoştinţele sale teologice, purtând un dialog dogmatic cu conducătorul goţilor, Gainas. Încearcă să-l conştientizeze pe împăratul Arcadius (377-408) că frecventele cutremure de care era cuprins Constantinopolul aveau erau o pedeapsă pentru exilarea Sfântului Ioan Gură de Aur. A trăit cu aproximaţie până în jurul anului 431.

SCRIERI: - *Scrisori* (1061), împărţite în patru cărţi, *PG* 79.
- *Cuvânt ascetic* (75 capete) *PG* 79, scris în jurul anului 425; trad. rom. *FR* 1
- *Către Magna, diaconiţa din Ancyra,despre sărăcia de bună voie, PG* 79, scrisă după 426/7.
- *Cuvântare la moartea lui Albian* (monah din Ancyra), *PG* 79
- *Tratatul despre folosul pe care-l au monahii petrecând departe de oraşe, în pustie*, *PG* 79.
- *Tratatul despre cele opt duhuri ale răutăţii*, *PG* 79.
- *Despre lucrarea virtuţilor şi lupta împotriva patimilor*, *PG* 79; trad. rom. Editura Sofia, Bucureşti, 2015.
- *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, *PG* 79; trad. rom. Editura Doxologia, Iaşi, 2014.

TEME ŞI IDEI FILOCALICE.

– modelarea eului după chipul Mântuitorului Iisus Hristos;
- introspecţia duhovnicească: autoanaliza sufletului – patimi, virtuţi, motivaţii, gânduri, simţiri;
- numeşte monahismul ,,adevărata filosofie a vieţii", arătată de Mântuitorul Iisus Hristos;
- dezvoltă ideea de creştinism înţeles ca *adevărată filosofie*.
- integrează în spiritualitate relaţia lucru – formă/ întipărire, dezvoltată de Aristotel, susţinând că asceza creştină trebuie să ajute la eliberarea minţii de întipăririle lucrurilor lumii pentru a-l primi pe Dumnezeu.
- reia dintr-o perspectivă personală tema păcatelor capitale, arătând importanţa cunoaşterii lor pentru ca omul să ştie cum să le evite sau să lupte cu ele pentru a-şi menţine echilibrul sufletesc.
- raportul dintre morala filosofilor antici şi morala creştină; realizează o critică a virtuţilor filosofilor greci, demonstrând superioritatea morale creştine.

APRECIERI TEOLOGICE

A fost un foarte bun cunoscător al Sfintei Scripturi şi mare admirator al Sfântului Ioan Gură de Aur.

În **spiritualitate** susţinea că nepătimirea e un dar dumnezeiesc, iar atingerea desăvârşirii ei nu este posibilă în lumea pământească. Priveşte procesul dezvoltării creştinului după chipul lui Hristos ca pe o luptă de eliminare a patimilor şi întărire în virtuţi, care continuă pe durata întregii vieţi. Asceza e un mijloc spiritual de despătimire, nu un scop al vieţii duhovniceşti. Singurătatea este şi ea un mijloc care ajută la adunarea minţii prin rugăciune, determinând la evitarea îmrăştierii ei. Preocuparea lui constantă este de îndreptată către strategiile duhovniceşti de despătimire şi îmbunătăţire duhovnicească a omului. Descrie, ca şi Evagrie Ponticul şi Sfântul Ioan Casian etapele creşterii duhovniceşti sau ale apropierii progresive de Dumnezeu, cea mai înaltă fiind în opinia sa **curăţia completă** prin care înţelege eliberarea minţii de orice formă mărginită pentru a se putea lăsa pătrunsă şi locuită de Dumnezeu cel nemărginit. Pune accent pe curăţirea de vechile întinăciuni, pentru ca în mintea astfel pregătită să se poată întipări virtuţile.

În **dogmatică**, susţine că Dumnezeu conduce viaţa mană prin *providenţă* [*Cuvânt ascetic*, 6, *FR* 1]

În privinţa **exegezei Sfintei Scripturi**, adoptă metoda de interpretare alegorică, continuând tradiţia interpretativă de factură alexandrină.

Aspecte practic – organizatorice. Nil Ascetul critică tendinţa unor mănăstiri de a acumula averi şi cerşetoria prin oraşe, îndemnând călugării la „sărăcia mijlocie", care le asigură vieţuirea materială decentă. Critică lăcomia la nivel social şi abandonarea modelului de viaţă creştină din societate care duce la dispreţuirea creştinismului [*Cuvânt ascetic*, 7, *FR* 1; n.b. – secularizarea în sec. IV-V!].

TEXTE DE REFERINŢĂ [EXTRASE DIN *CUVÂNT ASCETIC*]

3. „(...) Căci **filosofia** este **împreunarea bunelor moravuri cu cunoştinţa despre Cel ce este**. Din aceasta însă, au căzut şi iudeii şi elinii, respingând Înţelepciunea venită din cer şi încercând să filosofeze fără Hristos, singurul care a arătat cu fapta şi cu cuvântul, adevărata filosofie" [*FR* 1].

4. „(...) Vrând să fim cunoscuţi nu din felul de vieţuire, ci din înfăţişare şi ocolind ostenelile pentru virtute, dorim cu furie slava pentru ele, făcând teatru **din adevărul de odinioară**" [*FR* 1].

5. [Despre Sfinţii Apostoli]. (...). Era scoasă afară **pisma**; era izgonită **ponegrirea**; fusese pusă pe fugă **slava deşartă**; era omorâtă **mândria**; erau împrăştiate toate pricinile de vrajbă. [*FR* I]

6. De aceea petrecerea plină de osârdie şi vieţuirea lor cerească a pălit pe încetul, ca o icoană din negrija celor ce au copiat-o în diferite vremuri, ajungând la cea mai de pe urmă neasemănare şi depărtându-se cu desăvârşire de chipul cel dintâi. Căci cei ce ne-am răstignit lumii şi ne-am lepădat de viaţă şi am încetat de a fi oameni, străduindu-ne de-a ne ridica la firea îngerilor, prin aelaşi chip al nepătimirii, am început să ne uităm iarăşi cu dor la cele din urmă, tulburând curăţia celor ce bine au vieţuit mai înainte de noi, pringriji lumeşti şi prin câştiguri blestemate. Prin nebăgarea noastră de seamă, am făcut să fie huliţi cei ce puteau să fie slăviţi şi lăudaţi pentru virtutea lor. ...

10. .... Noi însă, o iubiţilor, care socotim să de dorul virtuţii ne-am lepădat de viaţă şi am respins poftele lumeşti şi am făgăduit să urmăm lui Hristos, pentru ce ne mai încâlcim în frământările vieţii, de ce mai clădim rău ceea ce am surpat bine mai înainte? **De ce ascultăm de sfaturile proaste ale celor ce fac lucrul cum nu trebuie**, aprinzând dorinţele celor mai slabi prin sârguinţa noastră deşartă (...) ?

11. „De ce punem atâta preţ pe **materia**, pe care ne-am învăţat să o dispreţuim, legându-ne de bani şi de avuţii şi împărţindu-ne mintea în multe şi nefolositoare griji? (...) Căci dacă e vorba să iubim **înţelepciunea**, sunt de prisos averile, iubirea de înţelepciune făgăduind înstrăinarea chiar şi de trup, pentru curăţia trupului (...)" [*FR* 1].

14. „De ce, aşadar, tragem la pământ vieţuirea cea cerească, afundând-o în mizeriile materiale? De ce ne îngrădin de jur împrejur gunoaie, noi *cei ce ne hrăneam odinioară cu mâncări alese* (*Plângeri* 4, 5), cum a zis Ieremia despre unii, plângându-i? Căci când **ne odihnim** în **cugetări** strălucite şi arzătoare, ne nutrim cu mâncări alese. Iar când părăsim această stare şi suntem traşi în lucrurile pământeşti, ne adunăm în jurul nostru gunoaie (...)" [*FR* 1].

15. „(...) Din pricina **înrudirii sufletului** cu Puterile de sus, adeseori petrec împreună cu acelea în lucrurile cereşti; iar din pricina trupului, se ocupă cu grija celor pământeşti, atîta cât sileşte trebuinţa. Dar a urmări pururea pregătiri de plăceri, este lucru într-adevăr necurat şi nepotrivit cu omul încercat în cunoştinţa raţională. (...)" [*FR* 1].

36. „Iată cum îi arată Dumnezeu lui Iezechiil slujba de învăţător, învăţându-l ce fel din ce fel să-i facă pe învăţăcei; *Iar tu fiul omului, zice, ia-ţi ţie o cărămidă şi o pune înaintea feţei tale, şi închipuieşte pe ea cetatea Ierusalimului* (*Iez* 4, 1). Prin aceasta ne dă să înţelegem că învăţătorul face pe învăţăcel, din lut, **biserică sfântă**. Bine s-a spus şi cuvântul: *pune-o înaintea feţei tale*" căci îmbunătăţirea învăţăcelului va merge repede de va fi pururea în vederea învăţătorului. Pentru că înrâurirea neâncetată a pildelor bune întipăreşte chipuri foarte asemănătoare în sufletele care nu sunt prea învârtoşate şi înăsprite" [*FR* 1].

48. „Căci atunci vine desăvârşita **linişte**, când nu numai faptele, ci şi **amintirile** lor încetează, dând **sufletului** timp să poată **vedea** chipurile întipărite şi să se lupte cu fiecare dintre ele şi să le scoată din cugetare. De vor intra alte şi alte forme, nu va putea şterge nici **întipăririle** de mai înainte, cugeratea fiind ocupată cu cele ca revin. Prin aceasta, osteneala de-a tăia patimile se face în chip necesar mai grea, acestea câştigând tărie din creşterea pe încetul şi acoperind **puterea de străvedere a sufletului** cu nălucirile care se adaugă mereu, asemenea unui râu în curgere necontenită. (...)" [*FR* 1].

74. „Întreaga **poftă a cinstitorului de Dumnezeu** trebuie să se îndrepte spre ceea ce doreşte, încât să nu mai găsească vreme ca patimile sale să făurească gânduri de ură faţă de oameni. Pentru că dacă fiecare patimă, când se mişcă spre ceea ce o stăpâneşte, ţine gândul înlănţuit, de ce n-ar ţine şi râvna virtuţii **cugetarea slobodă** de celelalte patimi? (...)" [*FR* 1]

CURSUL 5. 30.10.2015

CUVIOSUL MARCU ASCETUL (sec. V-VI); cinstit de Biserică la 5 martie

Date aproximative: a vieţuit în jurul anului 430; a fost ucenic al Sfântului Ioan Gură de Aur şi un foarte bun cunoscător al Sfintei Scripturi. A trăit în (Ancira, Asia Mică), înscriindu-se în rândul călugărilor asceți care au scris importante pagini filocalice.

Scrieri:

- **Despre legea duhovnicească în 200 de capete**
- **Despre cei ce cred că se îndreptează din fapte** sau **Despre aceia care socotesc că se îndreptăţesc din fapte**
- **Despre Botez** sau **Răspuns celor ce se îndoiesc de dumnezeiescul Botez**
- **Epistola către Nicolae monahul** sau **Sfaturi folositoare de suflet către Nicolae**

Teme şi idei filocalice

- **viața duhovnicească** ca mod de a trăi conform structuri antropologice;
- **activarea harului baptismal** prin virtuți;

Sfântul Marcu Ascetul este un teolog important în privinţa cunoaşterii teologiei lui baptismale. Sfânta Taină a Botezului nu este prezentată din perspectivă liturgică, ci spiritual-filocalică. Interesul lui se îndreaptă către evidenţierea darului dumnezeiesc primit de cel botezat şi care de multe ori este ignorat. Asocierea harului baptismal cu treptele urcuşului duhovnicesc reprezintă un pas apreciabil în cadrul reflecţiei filocalice răsăritene. În acest mod, atrage atenţia fiecărui creştin asupra responsabilităţii pe care o are faţă de darul primit. Ea constă în datoria de a conlucra cu harul dumnezeiesc pentru a putea trăi în conformitate cu structura sa psiho-fizică. Gândirea sa sacramental-spirituală este un important pas înainte faţă de reflecţiile patristice anterioare. Sfântul Marcu acordă o mare importanţă modului de gândire şi de acţiune al persoanei umane introduse în trupul viu al Bisericii. Preocupat de viaţa interioară, introspecţiile sale sunt dublate de o profundă gândire dogmatică prin care explică funcţionalitatea umană sub acţiunea directă a harului şi în afara lui.

Sfântul Marcu Ascetul scrie ca un părinte duhovnicesc, nu ca un erudit, ca un trăitor, nu ca un prezentator de idei filocalice. Harul este pentru el darul cu care începe luminarea minţii încă de la vârstă fragedă, fiind un permanent ajutor pe parcursul vieţii. Despătimirea este văzută ca un proces necesar omului,

ca o formă de ieşire de sub influenţe străine acaparatoare de gânduri şi sentimente. Abia depăşită această etapă se deschid minţii zările cunoaşterii lui Dumnezeu şi ale nepătimirii.

Texte duhovnicești

Din Despre legea duhovnicească în 200 de capete

2. Întâi știm că Dumnezeu este începutul, milocul și sfârșitul oricărui bine; iar binele este cu neputință să fie crezut și săvârșit alftel decât în Hristos Iisus Hristos și Duhul Sfânt.

7. Roagă pe Dumnezeu să deschidă ochii inimii tale, și vei vedea folosul rugăciunii și al citirii.

10. Nu te face ucenic al celui ce se laudă pe sine, ca nu cumva, în loc de smerita cugetare, să înveți mândria.

13. Cel ce se roagă trupește și încă nu are cunoștința duhovnicească, este ca orbul care strigă și zice: „Fiul lui David, miluiește-mă".

15. Să nu te înalţi când verşi **lacrimi** în vremea rugăciunii, căci Hristos este cel ce s-a atins de ochii tăi de ai putut **vedea cu mintea**.

17. De va zăbovi păcatul în gândurile noastre, ne va umple inima de semţie; iar de îl vom izgoni prin înfrânare şi nădejde, vom dobândi zdrobirea inimii.

18. Este o zdrobire de inimă lină şi folositoare, spre muierea ei; şi este alta ascuţită şi vătămătoare, spre pedepsirea ei.

20. Inima iubitoare de plăceri, în vremea ieşirii i se face sufletului închisoare şi lanţ; iar cea iubitoare de osteneli îi este poartă deschisă.

30. **Legea libertăţii învaţă tot adevărul**. Mulţi o ştiu aceasta prin cunoştinţă; însă puţini o înţeleg, pentru că înţelegerea e totdeauna în proporţie cu împlinirea poruncilor ei.

48. Tot păcatul sfârşeşte în plăcerea oprită, precum orice virtute într-o mângâiere duhovnicească.

55. Cel ce păcătuieşte fără să fie silit, cu greu se pocăieşte (...).

62. Căci iad este **neştiinţa**, fiindcă amândouă sunt întunecate. Şi pierzare este uitarea, pentru că prin ea am pierdut din cele ce le aveam.

88. Tot gândul e măsurat şi cântărit de Dumnezeu. Căci poate fi cugetat sau cu patimă, sau cumpătat.

99. Pricina a tot păcatul este **slava deşartă** şi **plăcerea**. Cel ce nu le urăşte pe acestea, nu va desrădăcina **patima**.

126. Cel ce cere iertare de păcate iubeşte smerenia. Iar cel ce osândeşte pe altul, îşi pecetluieşte relele sale.

132. Mai bine este a ne ruga cu evlavie pentru aproapele, decât a-l mustra pentru tot lucrul.

136. Păcatul este foc ce arde. Cu cât înlături materia, cu atât se stinge, şi cu cât adaugi ,va arde mai mult.

186. Conştiinţa este o carte naturală. Cel ce o citeşte cu fapta, face experienţa ajutorului dumnezeiesc.

190. Domnul e ascuns în poruncile Sale. Şi cei ce-L caută pe El, Îl găsesc pe măsura împlinirii lor.

192. Pacea este izbăvirea de patimi. Dar ea nu poate fi aflată fără lucrarea Duhului Sfânt.

Bibliografie: *Filocalia* trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, vol. 1, Sibiu, 1947; *SC* 445, 455.

CURSUL 6. 6.11.2015

DIADOH AL FOTICEII (sec. V); e cinstit de Biserică la 29 martie

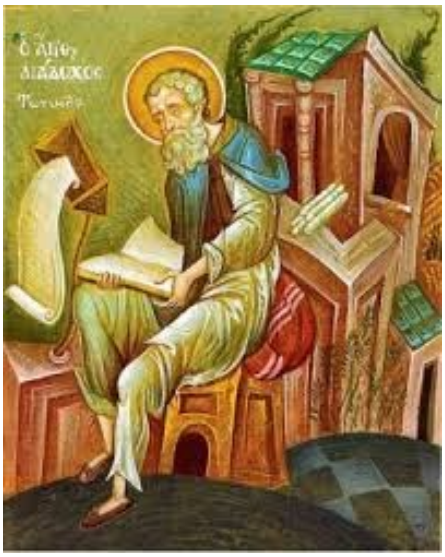

REPERE BIOGRAFICE. Despre viaţa sfântului Diadoh se cunosc puţine aspecte. Cu siguranţă se ştie despre el că a fost episcop al Foticeii, în Epir, şi că a participat la Sinodul al IV-lea ecumenic de la Calcedon, din anul 451. În anul 458 a semnat împreună cu alţi ierarhi o scrisoare asresată papei Leon I, prin care i se anunţa omorârea patriarhului Proterie al Alexandrie de către monofiziţi.

Biografia sa culturală şi cea spirituală este mult mai bogată decât cea biologică, fiind cunoscut ca un autor filocalic profud, a cărui operă este fundamanetată deopotrivă pe trăirea duhovnicească, erudiţia şi ortodoxia gândirii sale teologice.

OPERA. 1. ***Vedere***: este o lucrare concepută sub forma unui dialog pe care autorul îl are în vis cu Sfântul Ioan Botezătorul, în cadrul căreia tratează teme precum vederea lui Dumnezeu pe pământ şi viaţa viitoare.

2. Predică *„**Despre Înălţarea Domnului nostru Iisus Hristos***“, *PG* 65, 1114-1148.

3. ***Definiţii***. Sunt în număr de 10 şi explică virtuţile necesare sporirii duhovniceşti.

4. ***Cuvânt ascetic despre viaţa morală, despre cunoştinţă şi despre dreapta socotească duhovnicească, împărţit în 100 de capete***: tratat despre viaţa duhovnicească, care cuprinde explicaţii despre conlucrarea cu harul dumnezeiesc primit la Sfântul Botez, dobândirea virtuţilor şi ferirea de patimi, despre trăirea în Hristos şi în Duhul Sfânt, despre scopul vieţii creştine [unirea sufletului cu Dumnezeu].

TEME TEOLOGICE ŞI DE SPIRITUALITATE.

- teologia harului care curăţă de păcate **chipul lui Dumnezeu** din om, ajutându-l să dobândească **asemănarea cu Dumnezeu**; continuă tema conştientizării şi conlucrării cu harul batismal întâlnită la Cuv. Marcu Ascetul.

- tema simţirii harului, cu mintea şi inima, la un nivel duhovnicesc înalt; combaterea mesalianismului;

- **tema creşterii duhovniceşti**: în har; efectele spirituale care o însoţesc: bucurie, pace, linişte, cunoaşterea lui Dumnezeu în iubire; desprinderea de ataşamentul pătimaş faţă de lume; (înşelare)

- viziunea duhovnicească despre om: o antropologie filocalică [cum se manifestă sufletul şi simţurile în raport cu Dumnezeu, când creştinul îşi ia în serios calitatea de membru al Bisericii, prin primirea Botezului; ***sufletul*** – spaţiul interior al luptei duhovniceşti]; sufletul lucrând cu har şi sufletul părăsit de har (părăsirea pedagogică – întristare, deznădejde – dorire, luptă pentru recuperarea stării harice)

BIBLIOGRAFIE. J.P. Migne, *PG* 65; *FR* 1, Sibiu, 1947.

TEXTE RE REFERINŢĂ

Definiţii. 1. Definiţa credinţei : cugetarea nepătimaşă despre Dumnezeu.

2. Definiţia nădejdii: călătoria minţii spre cele nădăjduite.

3. Definiţia răbdării: stăruinţa neîncetată de a vedea cu ochii înţelegerii pe Cel nevăzut, ca văzut.

5. Definiţia cunoştinţei: a te uita pe tine când te gândeşti la Dumnezeu.

6. Definiţia smeritei cugetări: uitarea atentă a isprăvilor tale.

8. Definiţia curăţiei: simţirea pururea lipită de Dumnezeu. [p. 334]

Cuvânt ascetic [în 100 de cap.]

4. Toţi oamenii suntem „după chipul" lui Dumnezeu; dar „după asemănare" nu sunt decât aceia, care prin multă dragoste şi-au robit libertatea lor lui Dumnezeu. Când deci, nu suntem ai noştri, atunci suntem asemenea Celui ce prin dragoste ne-a împăcat cu Sine. La acestea însă nu va ajunge cineva, de nu-şi va convinge sufletul său să nu se mai lase vrăjit de salva vieţii uşoare. [p. 336]

5. Libertatea voinţei se arată în voirea sufletului raţonal, care e gata să se mişte spre orice ar vrea. Pe aceata să o convingem să fie gata numai spre bine, ca prin amintirile cele bune să nimicim totdeauna pomenirea răului.

7. Cuvântul duhovnicesc umple de siguranţă **simţirea minţii**, căci e purtat de lucrarea dragostei ce izvorăşte din Dumnezeu. De aceea mintea nostră se îndeletniceşte fără să fie silită, cu grăirea despre Dumenezu. Căci nu simte atunci vreo lipsă care provoacă grijă. Fiindcă atât de mult se lărgeşte prin vederi, cât vrea lucrarea dragostei. Bine este deci să aşteptăm totdeauna cu credinţă, c să primim prin dragoste iluminarea pentru a cuvînta. **Căci nimic nu e mai sărac decât cugetarea care, stând afară de Dumnezeu, filosofează despre Dumnezeu**.

14. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu întru simţirea inimii, acela este cunoscut de El. [p. 339]

28. Numai Duhul Sfânt poate să curăţească mintea [...] p. 344.

30. Simţirea minţii constă în gustarea precisă a realităţilor distincte din luea nevăzută [...], p. 345.

33. Se întâmplă uneori că **sufletul** se aprinde spre dragostea lui Dumnezeu, fiind luat de o mişcare neşovăielnică şi lipsită de năluciri; el atrage atunci oarecum şi **trupul** în adâncul dragostei aceleia

negrăite, fie că aceasta se întâmplă în vremea de veghe, fie, cum am zis, când cel care e stăpânit de lucrarea sfântului har ajunge în stare de somn. Atunci el nu mai cugetă la nimic, decât la aceea spre ceea ce e mişcat. Când i se întâmplă aşa ceva, trebuie să ştie că aceasta este lucrarea Duhului Sfânt. Căci îndulcindu-se atunci întreg de acea dulceaţă negrăită, nu mai poate cugeta la nimic altceva, fiind copleşit de o bucurie adâncă. (...)

35. Precum se linişteşte marea tulburată când se varsă untdelemn în ea, furtuna ei fiind biruită de calitatea aceluia, aşa şi sufletul nostru se umple de o linişte fericită când se toarnă în el dulceaţa Duhului Sfânt. Căci se lasă biruit cu bucurie de nepătimirea şi de dulceaţa negrăită care-l umbreşte, potrivit cu Sfântul care zice: *Suflete al meu, supune-te lui Dumnezeu* (*Ps* 61, 15). De aceea, oricâte întărâtări ar încerca atunci dracii să aducă în suflet, el rămâne fără mânie şi plin de toată bucuria. Dar la această stare nu va veni şi nu va rămâne cineva, fără numai dacă îşi va îndulci sufletul său neîncetat cu frica lui Dumnezeu. Pentru că celor ce se luptă, frica Domnului Iisus le dă un anumit fel de curăţie. Căci *frica Domnului, zice, e fără prihană; ea rămâne în vecii vecilor* (Ps 19, 10).

59. Când îi închidem minţii toate ieşirile cu pomenirea lui Dumnezeu, ea cere o ocupaţie care să dea de lucru hărniciei ei. Trebuie să-i dăm deci pe ***Doamne Iisuse***, prin care îşi poate ajungedeplin scopul. „Căci nimeni nu numeşte Domn pe Iisus , fără nmai în Duhul Sfânt" (I Co 12, 3). Dar aşa de strâns şi de neîncetat să privească şa acest cuvânt în cămările sale, încât să nu se abată nicidecum spre nişcai năluciri. [...]. p. 357. V. 61, p. 358;

69. **Harul** obişnuieşte la început să umple sufletul de lumină prin simţire multă. Dar înaintând omul în nevoinţe, adeseori harul lucrează în mod nesimţit tainele sale în sufletul contemplativ (văzător) şi cuvântător de Dumnezeu. [...],p. 364.
77. Harul se ascunde, cum am zis, din însăşi clipa în care ne-am botezat în adâncul minţii. Dar îşi acoperă prezenţa faţă de simţirea minţii. Din moment ce începe cineva să iubească pe Dumnezeu cu toată hotărârea, o parte din bunătăţile harului intră într-un chip negrăit în comunicare cu sufletul prin simţirea minţii. [...] ... pe măsura înaintării sufletului, ăşi descoperă şi darul dumnezeiesc bunătatea lui în minte. [p. 369]

89. Două bunuri ne aduce nouă harul cel sfînt prin Bozetul renaşterii, dintre care unul covârşeşte nemărginit pe celălalt. Cel dintâi ni se dăruieşte îndată, căci ne înnoieşte în apa însăşi şi luminează toate trăsăturile sufletului, adcă „chipul" nostru, spălând orice zbârciturp a păcatului nostru. Iar celălalt aşteaptă să înfăptuiască împreună cu noi ceea ce este „asemănare". Deci, când ăncepe mintea să guste întru multă simţire din dulceaţa Preasfântului Duh, suntem datori să ştim că începe **harul** să zugrăvească, aşa zicând, peste **chip**, **asemănarea**. Căci precum zugravii desenează întâi cu o singură culaore figura omului, apoi înflorind puţin câte puţin culoare prin culoare , scot la arătare chipul viu al celui zugrăvit până la firele părului, aşa şi sfântul har al lui Dumnezeu readuce întâi prin Botez „chipul" omului la forma în care era când a fost făcut, iar când ne vede dorind cu toată hotărârea frumuseţea „asemănării" şi stând goi şi fără frică în atelierul lui, înfloreşte o virtute prin alta şi înalţă chipul sufletului din strălucire în strălucire, dăruindu-i pecetea **asemănării**. Aşa încât simţirea ne arată cum ia formă în noi asemănare, dar **desăvârşirea asemănării** o vom cunoaşte abia din iluminare. Căci toate virtuţile le primeşte mintea prin simţire, înaintând după o măsură şi rînduială negrăită.

Dar dragostea duhovnicească nu o poate câştiga cineva până ce nu va fi iluminat întru toată încredinţarea de Duhul Sfânt. Căci până ce nu primeşte mintea în chip desăvârşit **asemnarea** prin lumina dumnezeiască, poate avea aproape toate celelealte virtuţi, dar este încă lipsită de dragostea desăvârşitî. Iar

cân se va asemîna cu virtutea lui Dumnezeu (vorbesc de asemînare, cât e cu putinţă omului), atunci va purta şi asemănarea dragostei dumnezeieşti. [...] ... dacă se adaugă lumina dragostei, **chipul** e ridicat cu totul la frumuseţea **asemănării**. Nici nepătimirea nu o poate dăruisfletului altă virtute, fără numai dragostea. Căci dragostea este „plinirea Legii" (*Ro* 13, 10). Încât „omul nostru cel dinlăuntru se înnoieşte zi de zi" (*II Co* 4, 16) în gustarea dragostei, sau se împlineşte abia întru desăvârşrea ei. [p. 379 - 380].

CURSUL 7. 13.11.2015

ISAIA PUSTINCUL (sec. IV; cca.370) Egipt

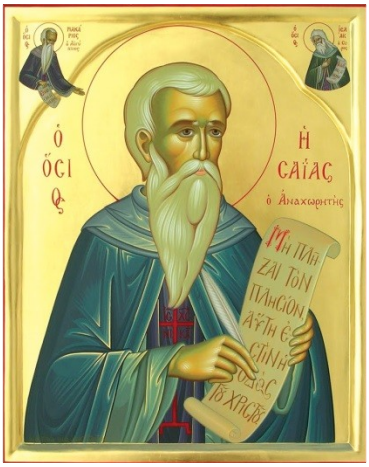

VIAŢA. A fost un monah *anahoret* (retras din lume) care a trăit în pustiurile din Egipt în a doua jumătate a secolului al IV-lea şi a fost contemporan cu Sfântul Macarie cel Mare. A fost un mare ascet, trăind după stilul de viaţă oglindit de Părinţii din *Patericul egiptean* [lupta cu patimile, nevoinţe trupeşti, atenţie asupra simţurilor, asceza minţii, cugetare asupra textelor din Sfânta Scriptură].

SCRIERI. – 29 de cuvinte [*FR* 12]

TEME FILOCALICE

– tema atenţiei duhoniceşti [*trezvia* minţii şi a inimii]; dezvoltă o *spiritualitate neptică*;
– introspecţie psihologică [cercetarea gândurilor şi a mişcărilor sentimentelor]
– îmbinarea nevoinţei fizice cu cea duhovnicească [ascultare şi rugăciune];
– rugăciunea neîncetată
– cugetarea la propriul sfârşit şi la Judecata de Apoi;
– pocăinţa [regret pentru păcate; lacrimi, rugăciune];

Analiza gândirii filocalice

Gândirea filocalică a cuviosului Isaia Pustnicul are la bază, ca şi în cazul părinţilor teologi anteriori, o intensă trăire moanhală, axată pe introspecţie. Analizele duhovniceşti ale cuviosului Isaia sunt centrate pe detaliu. Fiecare gând şi sentiment, faptă sau efect al ei sunt cercetate în funcţii de motivaţiile lor profunde. Isaia oferă şi remedii la consecinţele negative ale gândurilor şi faptelor, aducând în discuţie modul pozitiv în care s-ar fi putut gândi şi acţiona.

Despătimirea şi metodele de curăţire sufletească constituie tema centrală a scrierilor cuviosului Isaia. Harul este prezentat ca dar şi ajutor dumnezeiesc indispendabil în depăşirea stărilor negative prin care trece în mod inevitabil orice om. Contemplaţia, stare prin excelenţă harică, este expresia unui progres spiritual, care are la bază şi se întreţine prin rugăciune şi atenţia minţii şi a inimii.

Cuviosul Isaia scrie ca un doctor sufletesc, putând diagnostice şi oferind soluţii practice de recuperare duhovnicească.

TEXTE FILOCALICE

Cuv. I. 1. [...] Şi nu dispreţuiţi **lucrul vostru de mână**, pentru porunca lui Dumnezeu. Şi nu uitaţi de **meditaţia** voastră şi de **rugăciunea neîncetată.** Şi **păziţi inima** voastră de **gânduri străine**, ca să nu cugetaţi ceva despre vreun om sau despre vreun lucru al veacului acesta; ci totdeauna **cercetaţi** în ce înaintaţi şi siliţi-vă să vă îndreptaţi, rugând pe Dumnezeu cu osteneala inimii şi cu lacrimi ca să vă ierte şi să vă păzească în viitor şi să nu mai cădeţi din acestea. [...], [*FR* 12, p. 39].

[...] Iar întâlnindu-vă **în tăcere**, **să nu vorbiţi în deşert, nici să nu îndrăzniţi orice, ci fiecare să ia aminte, în frica de Dumnezeu, la sine şi la lucrul său de mână şi la meditaţie şi la sufletul său în ascuns**. Iar când se isprăveşte Liturghia, sau când vă sculaţi de la mâncare, nu vă aşezaţi la vorbă lungă, nici la cuvinte despre Dumnezeu, nici despre lume, ci fiecare să intre în chilia li şi să-şi plângă plângă păcatele lui. Iar de se iveşte trebuinţa să vorbiţi împreună, vorbiţi foarte puţin, cu smerenie şi evlavie, gândindu-vă că Dumnezeu ia aminte la voi [...], p. 40.

2. Să nu lăsaţi în **inima** voastră nici ura, nici pisma împotriva aproapelui. Nici să nu fie ceva în gura voastră şi altceva în inimă. Căci Dumnezeu nu se lasă înşelat, ci toate le vede: şi cele ascunse, şi cele arătate. Să nu ascundeţi nici un gând şi nici un necaz, nici o voie şi nici o bănuială, ci descoperiţi-le cu toată libertatea părintelui vostru şi siliţi-vă cu toată credinţa să împliniţi ceea ce veţi auzi dela el [...], p. 40-41.

Cuv. II. 1. Nu voiesc să nu ştiţi, fraţilor, că la început, când a făcut Dumnezeu pe om, l-a lăsat în rai, **având simţirile sănătoase** şi stăruind în ceea ce îi era **firesc**; dar când a ascultat de înşelătorul lui, s-au strămutat toate în ceea ce e **contrar firii**; atunci **simţirile** lui au fost aruncate din slava lor. Dar Domnul nostru a făcut mila Lui cu neamul omenesc pentru multa Lui iubire. Căci Cuvântul „trup s-a făcut“ [*In* 1, 14], adică om deplin arată; s-a făcut în toate cele ca noi, „întru toate afară de păcat“ [*Evr* 4, 15], până la a **schimba** ceea ce e **contrar firii** în ceea ce e **conform firii** prin Sfântul Lui trup. Şi făcând milă cu omul, i-a întors iarăşi în rai, după ce a înviat, pe cei ce merg pe urmele Lui şi împlinesc poruncile Lui, pe care ni le-a arătat nouă, până ce vom putea să biruim pe cei ce ne-au scos pe noi din slava noastră. Căci El ne-a arătat **slujirea sfântă** şi **legea curată**, pe omul trebuie să le păzească până se va statornici în firea în care l-a făcut Dumnezeu. Deci, cel ce voieşte să revină la cele ale firii, să taie toate voile lui cele după trup, până statornicește pe om în **cele conforme firii**. **Dorirea cea după fire este dorirea minţii şi ea nu este fără dorirea lui Dumnezeu**. Precum nu e nici iubirea celorconforme firii [...], p. 41-43.

Cuv. III. 1. Înainte de orice, avem nevoie de **smerita cugetare**; să fim totdeauna gata, la orice cuvânt pe care îl auzim, sau la orice lucru, să spunem: iartă! Căci prin smerita cugetare se strică toate ale vrăjmaşului. Nu te măsura pe tine în nici o faptă a ta, ca să fii netulburat în gândurile tale. [*FR* 12, p. 44].

2. De greşeşti ceva, nu minţi din ruşine, ci fă metanie zicând: iartă-mă. Şi greşeala trece. De-ţi spune cineva un cuvânt aspru, să nu-ţi înalţi inima, căci mânia lui Dumnezeu nu întârzie. De eşti mustrat de

cineva pentru vreun lucru, nu te aprinde, ci pune metanie, zicând: iartă-mă, că nu voi mai face, fie că ştii că ai făcut acel lucru, fie că nu ştii. Căci toate acestea, sunt propăşire pentru cel tânăr. [*FR* 12, p. 46]

Cuv. VII. 6. Patru sunt virtuţile ce ajută tinereţii să stea lângă Dumnezeu: meditaţia în toată clipa, nelenevirea şi privegherea, ca şi a nu se măsura pe sine. p. 79.

9. Prin patru lucruri **se întunecă sufletul**: prin urârea aproapelui, prin dispreţuirea şi pismuirea lui şi prin cîrtirea împotriva lui. p. 79.

10. Prin patru lucruri se face sufletul pustiu: prin umblarea din loc în loc, prin iubirea împrăştierii, prin iubirea materiei, şi prin vederea slabă (superficială). p. 79.

CURSUL 8. 20.11.2015

SFINȚII VARSANUFIE ȘI IOAN (sec. VI) – *modele de părinţi duhovniceşti*

BIOGRAFIE. Sfinţii Varsanufie şi Ioan au trăit în prima parte a sec. al VI-lea în mănăstirea avei Serid, aflată la Sud de Gaza. Ioan a trecut la Domnul în anul 530/5, dată după care Varsanufie s-a claustrat definitiv în chilia sa, adormind în Domnul în anul 540.

Cei doi părinţi vieţuiau separat, răspunzând la întrebările care le erau adresate de către monahi şi mireni. Ava Serid ducea celor doi părinţi întrebările şi scria răspunsurile. El mărturiseşte că părinţii aveau o deplină cunoaştere a naturii umane, fiind înzestraţi cu harisme precum cunoaşterea gândurilor sau strălucirea feţei ca focul [*Ep* 1].

SCRIERI. - *Scrisori*, trad. rom. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *FR* 11, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, Roman, 1990.

TEME ŞI IDEI FILOCALICE

- eliberarea de griji prin raportarea la Dumnezeu şi autodăruirea Lui.
- conştientizarea **purtării de grijă a lui Dumnezeu** [***providenţa divină*** **–** temă de reflecţie duhovnicească].
- atenţia faţă de conştiinţa *omului lăuntric* şi alimentarea ei spirituală cu gânduri scripturistice [*Ep*. 13];
- ***bucuria*** ca stare de plinătate spirituală.

OBSERVAŢII DESPRE ÎNVĂŢĂTURA CELOR DOI PĂRINŢI. Sfaturile date de cei doi bătrâni, Varsanufie şi Ioan se disting prin caracterul lor practic, şi ancorarea destinatarului într-o teologie vie, care presupune comunicare cu Dumnezeu prin rugăciune în toate aspectele personale. Direcţiile îndrumării lor duhovniceşti constau în accentul pus pe despătimire (eliminarea voluntară a patimilor care corup sufletul), cultivarea smereniei şi a iubirii faţă de Dumnezeu şi semeni. Modelarea omului după chipul lui Dumnezeu are la bază principiul monahal al ***tăierii voiii*** personale, în care se imprimă gândirea neduhovnicească, fundament al *ascultării*, care presupune silinţă asumată şi stăruinţă, şi

supunerii faţă de autoritatea duhovnicească a îndrumătorilor îmbunătăţiţi. Esenţială, pentru cei doi bătrâni este păstrarea comuniunii cu Dumnezeu care presupune rugăciune continuă, gândire şi fapte raportate la El [*Ep* 2]. *Încurajarea* şi *empatia* sunt metode folosite la îndrumarea celor trişti, iar *mustrarea* şi *argumentarea* pentru cei insensibili.

Patima împotriva căreia aduc numeroase argumente pentru a fi eliminată din fie este *slava deşartă*, atitudine şi stare mentală care conduce la dedublarea umană, împiedicând autocunoaşterea şi viciind discernământul, esenţial în viaţa duhovnicească. Semerenia este pentru ei calea către normalizarea vieţii umane, autocunoaştere reală, curăţie şi raporturi corecte cu Dumnezeu şi semenii.

Din punct de vedere teologic, resping erorile dogmatice ale lui Origen şi Evagrie, insistând asupra însuşirii şi aprofundării semnificaţiilor spirituale ale dreptei credinţe. Toate îndrumările au ca suport mărturii din Sfânta Scriptură şi tradiţia patericală răsăriteană.

TEXTE DUHOVNICEŞTI

Ep. **2**. „Iată îţi trimit trei mărturii ale puterii lui Dumnezeu, din Scripturile Sfântului Duh, prin care doresc **să ţi se trezească mintea ca să ia aminte la Dumnezeu şi la gândurile Duhului**, **ca să cunoşti ceea ce se potriveşte timpului de faţă**.

Întâia mărturie este aceasta: *Zis-a Dumnezeu către Sf. Prooroc Isaia: Mergi poporul meu, intră în cămara ta, închide uşa ta, ascunde-te puţin până va trece mânia Domnului* [*Is* 26, 20].

A doua mărturie este acesta: *Ieşiţi din mijlocul lor şi vă osebiţi şi nu vă atingeţi de ce este necurat, zice Domnul, şi Eu vă voi primi pe voi şi voi fi vouă Tată şi voi îmi veţi fi Mie fii şi fiice, zice Domnul Atotţiitorul* [*Is* 17, 18].

A treia mărturie: *Vedeţi cum umblaţi, nu ca nişte neînţelepţi, ci ca nişte înţelepţi, răscumpărând vremea că zilele sunt rele* [*Ef* 5, 15-16]“.

Ep. **17**. „Iar despre celelalte gânduri, pune în seama lui Dumnezeu tot gândul, zicând: *Dumnezeu ştie ce e se folos*. Şi te vei odihni. Şi pe încetul îţi va veni puterea să rabzi. Nu înceta să spui. Iar de spui că nu eşti auzit, şi nici nu afli har (ascultare) în cuvântul tău, să nu te întristezi. Căci te vei folosi şi mai mult“.

Ep. **18**. „**Când simţim deci răceala, să chemăm pe Dumnezeu, care venind va încălzi inima noastră spre dragostea desăvârşită a Lui, ba nu numai a Lui, ci şi a aproapelui. Şi venind de faţă căldura Lui, se alungă răceala urâtorului de bine**“.

Ep. **21**. „Să ştii, frate, că dacă cineva nu suferă ocările, nu va vedea slava şi dacă cineva nu leapădă amărăciunea mâniei, nu gustă dulceaţa. (...). **Tu, deci, iubite, fă să izbutească totul în mâinile tale, punând înaintea ochilor tăi frica lui Dumnezeu**. **Şi mulţumeşte-i Lui**. Că a Lui este slava şi cinstea în venci. Amin“.

Ep. **22**. „Să te curăţeşti de mnie şi de iuţimea patimilro ca sfinţii cei desăvârşiţi, în care nu se arată nicidecum mişcarea acestora, ba nici măcar vreo înclinare de-o clipă spre ele. Şi să învrednicească Domnul sufletul tău ca să se sălăşluiască în nevinovăţie şi în blândeţe, ca să fii o hrană a lui Hristos, un miel nevinovat. Să calci pe urmele noastre ca un urmaş cuminte şi să te ridici la canonul nostru ca un bun moştenitor al harismelor mele. Să vadă ochii tăi pe Dumneezu, ca unul ce-ai ajuns curat cu inima (*Mt* 5, 8). Să fii îndelung răbdător în necazurile tale, ca unul ce ai cunoscut făgăduinţa Stăpânului care zice: *În lume necazuri veţi avea, dar, îndrăzniţii, Eu am biruit lumea* (*In* 16, 33). Să ajungi la dragostea de nebiruit care introduce pe cei ce au dobândit-o în curţile împărăteşti şi-i face fraţi ai lui Hristos“.

Ep. **35**. „(...) **Căci când ne rugăm şi Dumnezeu întârzie să ne asculte, o face spre folosul nostru ca să ne deprindem cu îndelunga răbdare**. Deci, să nu ne descurajăm, zicând că ne-am rugat şi nu ne-a auzit. Căci Dumnezeu ştie ce e de folos omului“.

CURSUL 9. 27.11.2015

CUVIOSUL DOROTEI DIN GAZA (SEC. VI) – model de ascultare desăvârşită

Biografia. Cuviosul Dorotei a trăit ca monah în sec. al VI-lea, timp de 15 ani în mănăstirea avei Serid situată la sud de Gaza, unde a avut ascultările de portar, primitor al străinilor, conducător al bolniţei şi conducerea duhovnicească a fraţilor. I-a cunoscut pe marii îndrumători de suflete Varsanufie şi Ioan cu care a şi avut o preţioasă corespondenţă duhovnicească [peste o sută de scrisori]. Înainte de plecarea la Domnul a avei Ioan, în anul 535, cu 14 zile înainte se mutase la ceruri stareţul Serid. Consecinţa mutării avei Ioan la Domnul a fost autoizolarea totală a avei Varsanufie, până la moartea sa. Văzându-se lipsit de sprijin duhovnicesc, ava Dorotei a plecat din mănăstirea avei Serid, în care intrase datorită renumelui celor doi părinţi, întemeind o mănăstire în apropiere. Acolo a povăţuit duhovniceşte pe noii vieţuitori, folosindu-se de experienţa părinţilor pe care i-a cunoscut şi a sa personală. A fost un monah iubitor de viaţă ascunsă, smerită şi contemplativă.

Scrieri: - ***Diferite învăţături de suflet folositoare*** (24), trad. rom. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *FR* 9.

Teme şi idei filocalice: - descrierea şi analiza patimilor şi virtuţilor;
- insistenţa asupra stărilor sufleteşti; preocupare faţă de psihologia duhovnicească;
- paralelismul omului edenic cu cel postedenic, fundament pentru descrierea stării potrivite firii umane şi a celei împotriva firii;
- Mântuitorul Iisus Hristos – fundament al curăţirii firii şi al revenirii la starea edenică.

Observaţii asupra gândirii duhovniceşti. Acordă o mare atenţie antropologiei teologice, prezentând deosebirea dintre stările umane edenică şi post-edenică, prima fiind caracterizată de integritatea firii (simţuri întregi şi nevătămate, *stare după fire*, nemuritor, liber, ***împodobit cu toată virtutea***) şi activitate spirituală (***rugăciune*** şi ***vedere duhovnicească***), iar a doua de stare ***contrară firii*** (păcat, iubire de slavă, plăcerile vieţii, căderea sub stăpânirea patimilor – autorobire, necunoaşterea lui Dumnezeu, cu rare excepţii) [I, 1.]. Descrie şi arată semnificaţiile spirituale ale veşmintelor monahale, pentru a-i responsabiliza mai mult pe călugări de menirea vocaţiei lor.

Texte duhovniceşti [*Învăţături*, *FR* 9]

I.4. Deci, a venit Domnul nostru, făcându-Se om pentru noi, ca, precum zice sfântul Grigorie, să vindece pe asemenea cu asemenea, sufletul cu suflet, trupul cu trup. Căci se face în toate om afară de păcat. (...) Înnoieşte ceea ce este după fire, şi face iarăşi întregi şi nevătămate simţurile noastre, cum au fost făcute la început. A înnoit pe omul căzut, făcându-Se om, a eliberat pe cel robit păcatului, pe cel purtat de el cu sila.
I.5. „Căci altceva este **patima** şi altceva **păcatul**. Patimi sunt: iuţimea, slava deşartă, iubirea de plăcere, ura, pofta cea rea şi cele asemenea. Iar păcatele sunt lucrările patimilor, când cineva le săvârşeşte pe acestea cu fapta, când lucrează prin trup acele fapte la care îndeamnă patimile. Se poate deci, ca cineva să aibă patimile, dar să nu le lucreze".
I.6. „Deci, ne.a dat, precum am spus, porunci care ne curăţesc chiar şi de patimile noastre înseşi, de înseşi relele înclinări ale omului nostru dinăuntru. Căci îi sădeşte lui **deosebirea binelui şi a răului**, îl trezeşte, îi arată pricinile din care vine el la păcat".
I.8. „Deci, cel ce voieşte să afle adevărata odihnă a sufletului său, **să înveţe smerita cugetare** şi va vedea că în ea este toată bucuria şi toată slava şi toată odihna, precum în mândrie sunt toate cele dimpotrivă".
II.4. „**Smerenia** este mare (...) şi **are puterea să atragă harul lui Dumnezeu în suflet**".
II.13. „ (...) Căci e vădit că cel smerit, cel evlavios, cunoscând că nu poate dobândi nici un bine în suflet fără ajutorul şi acoperământul lui Dumnezeu, nu încetează să se roage necontenit lui Dumnezeu, ca să-şi facă milă cu el".
III.1. „Când a făcut Dumnezeu pe om, a sădit în el ceva dumnezeiesc, ca un gând mai fierbinte şi luminos, având calitatea unei scântei care luminează mintea şi arată acesteia deosebirea binelui de rău".
IX.2. Dar sunt trei feluri de minciună. Este cel ce minte în ***cuget***, este cel ce minte în ***cuvânt*** şi mai este cel ce minte ***cu însăşi viaţa lui***. Cel ce **minte în cuget** este cel ce **primeşte bănuielile**. (...) 6. Iar cel ce minte în cuvânt (...) spune atîtea minciuni, până ce-şi împlineşte pofta lui. Căci tot păcatul se săvârşeşte fie pentru iubirea de plăcere, fie pentu iubirea de aginţi, fie pentru iubirea de slavă. 8. Cu viaţa lui minte, de pildă, cineva când, neînfrânat fiind, făţăreşte înfrânarea, sau lacom fiind, vorbeşte despre milostenie şi laudă mila, sau mândru fiind, laudă smerita cugetare, sau neiubind virtutea, o laudă şi o admiră.
X.2. „Astfel, de voieşte cineva să agonisească virtutea, nu trebuie să se facă nepăsător şi să se împrăştie cu mintea".
XIII.2. „Deci, despre Dumnezeu ştim că iubeşte şi ocroteşte făptura Sa şi că El însuşi este izvorul înţelepciunii şi ştie să cârmuiască cele ale noastre şi că nimic nu-I este Lui cu neputinţă, ci toate slujesc voii Lui; şi trebuie să ştim că toate câte le face, sunt spre folos şi că trebuie să le primim, precum am spus mai înainte, cu mulţumire, ca de la un Stăpân bun şi binefăcător, chiar dacă sunt împreunate cu necaz. Căci toate se fac cu dreaptă judecată şi Dumnezeu cel prea milostiv nu trece cu vederea nici necazul ce ni se întâmplă".

B. Către întâistătătorii şi ucenicii in mânăstire cum trebuie să povăţuiască cei dintâi pe fraţi şi cum trebuie să se supună cei din urmă

1. „Nu judeca greşalele mici cu asprimea cu care le judeci pe ale tale, nici nu le mustra necontenit. Căci aceasta e greu de purtat şi obişnuirea cu mustrarea duce pe cel mustrat la nesimţire. Nu porunci cu trufie, ci sfătuieşte-te smerit cu fratele. Căci acest cuvânt are putere de îndemn şi înduplecă mai mult şi odihneşte pe fratele".
4. „**Crede că toate se fac sub purtarea de grijă a lui Dumnezeu**, până la cele mai neînsemnate lucruri ale noastre şi vei purta fără tulburare cele ce vin asupra ta. Crede că necinstirile şi defăimările sunt

leacuri tămăduitoare ale mândriei sufletului tău şi roagă-te pentru cei ce batjocoresc, ca pentru nişte doctori adevăraţi ai tăi. Fii încredinţat că cel ce urăşte necinstirea, urăşte smerenia şi că cel ce fuge de cei ce-l necăjesc, fuge de blândeţe. Nu căuta să cunoşti păcatul aproapelui tău, şi nu primi bănuielile împotriva lui. Iar de se seamănă acestea în noi, prin răutatea altora, sârguieşte-te să le prefaci prin tâlcuiri bune şi mulţumeşte în toate prin bunătate şi sfântă iubire".

CURSUL 10. 4.12.2015

CUVIOSUL TALASIE LIBIANUL (SEC. VII) - dascăl al vieţuirii duhovniceşti

BIOGRAFIA. Talasie a trăit în secolul al VII-lea, şi a fost egumenul al unei mănăstiri din Libia. L-a cunoascut pe Sfântul Maxim Mărturisitorul care a venit în Africa după anul 626, purtând cu el corespondenţă. Numele lui este cunoscut şi din scrierea pe care Sfântul Maxim i-a adresat-o despre răspunsuri la aporiile scripturistice.

SCRIERI: - 400 de capete *Despre dragoste, înfrânare şi petrecerea cea după minte*, în jurul anului 650.

TEME ŞI IDEI FILOCALICE

- isihia (liniştea) ca factor de echilibru sufletesc
- luminarea sufletului
- virtuţile – forme spirituale de unire cu Dumnezeu.

OBSERVAŢII DESPRE SCRIERILE SPIRITUALE. Din punct de vedere al concepţiei spirituale, cuviosul Talasie Libianul este dependent de gândirea şi trăirea teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul.

TEXTE FILOCALICE [*FR* 4]

DOGMATICE

100.61. Mântuirea fiecărei făpturi stă în purtarea de grijă, mai presus de orice bunătate, a Făcătorului.
95. Dumnezeu, dând fiinţă făpturilor, a legat totodată toate prin purtarea Sa de grijă.
96. Iar fiind Stăpân şi făcându-se rob, a arătat zidirii culmea purtării Sale de grijă.
97. Căci Dumnezeu şi Cuvântul întrupându-Se neschimbat, s-a unit cu toată zidirea prin trup.

98. Minune străină se întâmplă în cer şi pe pământ, că Dumnezeu este pe pământ şi omul în ceruri.
99. Ca unind pe oameni cu îngerii, să dăruiască totodată întregii zidiri **dumnezeirea**.
100. Cunoştinţa Sfintei şi celei de o fiinţă Treimi, este sfinţire şi îndumnezeire pentru Îngeri şi pentru oameni.

SPIRITUALE

100. 64. De vrei să-ţi stăpâneşti sufletul şi trupul, taie de mai înainte pricinile patimilor.
65. Uneşte-ţi puterile sufletului cu virtuţile şi le vei despărţi cu siguranţă de toată pornirea patimilor.
67. Liniştea şi rugăciunea sunt cele mai mari arme ale virtuţii, căci acestea curăţind **mintea**, o fac străvăzătoare.
101. **Iertarea păcatelor** este **slobozire de patimi**.Cine n-a fost încă slobozit prin har, n-a dobândit încă iertarea.

TEXTE DUHOVNICEŞTI

100. 2. Mintea care a dobândit dragoste duhovnicească, nu cugetă despre aproapele cele ce nu se potrivesc cu dragoste.
5. Singură **iubirea** uneşte zidirea cu Dumnezeu şi făpturile întreolaltă în acelaşi cuget.
6. **Dragoste** adevărată a dobândit acela care nu suferă **bănuieli** şi vorbe împotriva aproapelui.
11. **Dragostea** şi **înfrânarea curăţesc** sufletul, dar **mintea** o luminează **rugăciunea curată**.
12. Bărbat puternic este acela care alungă păcatul prin **făptuire** şi **cunoştinţă**.
17. Stăpâneşte cu vitejie **mânia** şi **pofta** şi te vei izbăvi degrabă de gândurile rele.
18. **Slava deşartă** o stingi făptuind în ascuns; iar **mândria** o izgoneşti nedispreţuind pe nimeni.
19. De **slava deşartă** ţine **făţărnicia** şi minciuna, iar de mândrie, părerea de sine şi pizma.
20. **Povăţuitor** este acela ce se **stăpâneşte pe sine** şi-şi supune **sufletul şi trupul raţiunii.**
24. **Liniştea, rugăciunea, dragoste şi înfrînarea** sunt o căruţă cu patru roţi, care suie **mintea** la ceruri.
28. Rabdă întâmplările de întristare şi de durere, că prin acestea te curăţeşte purtarea de grijă a lui Dumnezeu.
30. **Lucrarea** proprie a **minţii** e să se ocupe neîncetat cu cuvintele lui Dumnezeu.
33. **Plăcerea** se stinge prin reauna pătimire şi întristare, fie prin cele de bună voie, fie prin cele aduse de **Providenţă.**
35. Lipsa **plăcerii** naşte **întristarea,** iar **plăcerea** e împreunată cu toată **patima.**
38. **Virtutea** şi **cunoştinţa** nasc **nemurirea**; lipsa lor e maica morţii.
39. **Întristarea după Dumnezeu** stinge **plăcerea**, iar stingerea plăcerii înseamnă învierea sufletului.
40. **Nepătimirea** este nemişcarea sufletului spre păcat. Dar ea nu se poate ajunge fără mila lui Hristos.
42. De vrei să dobândeşti mântuirea, leapădă-te de plăceri şi ia asupra ta înfrânarea şi dragostea, împreună cu rugăciunea stăruitoare.
45. **Adună-ţi mintea** şi **păzeşte-ţi gândurile**; şi pe care le vei afla pătimaşe, războieşte-le.
46. Trei sunt **căile** prin care primeşti **gânduri**: ***simţirea***, ***amintirea*** şi ***starea mustului din trup***. Dar cele mai stăruitoare sunt cele din **amintire**.
50. **Mintea** slobozită de patimi se face în chipul luminii, luminându-se neâncetat de contemplaţiile lucrurilor.
51. **Lumina sufletului** este sfânta cunoştinţă, de care fiind lipsit cel fără de minte, umblă în întuneric.
53. Cel ce iubeşte pe Iisus, se va slobozi de păcat. Iar cel ce urmează Lui, va vedea cunoştinţa adevărată.
57. **Raţiunile lui Dumnezeu** le cercetează acela care-l cinsteşte pe El. Dar le află cel îndrăgostit de

adevăr.

58. **Mintea** ce se mişcă din dreptate află adevărul. Dar cea care se mişcă din vreo patimă, nu-l va afla.
68. Numai întâlnirea duhovnicească foloseşte. Iar decît toate celelalte, mai de preţ este liniştea.
72. **Conştiinţa** numai pe aceia nu-i judecă: ce au ajuns la culmea virtuţii, sau a păcatului.
75. **Întristarea**, peste tot, este lipsa **plăcerii**, fie a celei după Dumnezeu, fie a celei după lume.
81. **Sufletul** se întăreşte prin dragoste şi înfrânare; iar mintea, prin rugăciunea curată şi vederea duhovnicească.
83. **Socotinţa** vicleană gândeşte rele şi preface vredniciile aproapelui în scăderi.
91. **Conştiinţa curată** ridică sufletul. Iar gândul murdar îl doboară la pământ.
94. **Mintea**, zăbovind prin **rugăciune** la Dumnezeu izbăveşte şi **partea pasională a sufletului** de patimi.

CURSUL 11. 11.10.2015

SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL (580-662)

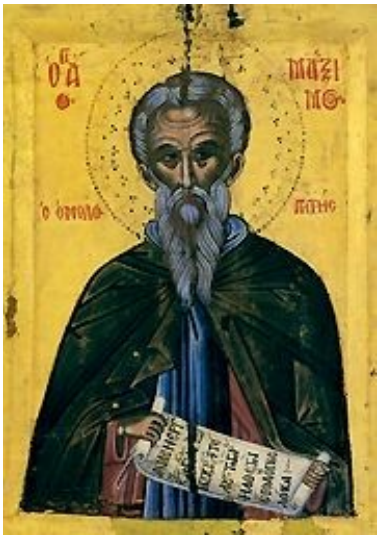

Biografia. Există două biografii ale Sfântului Maxim Mărturisitorul scrise într-un interval relativ scurt de la trecerea sa la Domnul. Cronologic, prima prezentare a vieţii Sfântului Maxim Mărturisitorul, datează de la sfârşitul secolului al VII- lea, şi începutul secolului al VIII-lea, şi are ca autor pe episcopul miafizit Grigorie (Gheorghe) de Reshaina, autor al unui florilegiu monoenergist şi monotelit şi adversar declarat al Sfântului Maxim. A doua hagiografie, compusă ca Constantinopol, în secolul al X- lea de monahul studit Mihail Exabulitis, promovează personalitatea maximiană, fiind mai mult un material clişeizat, prima parte, reproducând, după cercetările lui W. Lakner[2], cu modificarea vizibilă a numelor, *Viaţa* Sfântului Teodor Studitul. Teologii moderni tind să recunoască veridicitatea celei de-a doua biografii, deşi mai trebuie cercetat acest aspect. Cu certitudine se ştie că Sfântul Maxim a trăit între anii 580-662, a călătorit în medii monahale unde se cultiva spriitualitatea şi teologia de tip alexandrin şi a murit ca mărturisitor al dreptei credinţe, lăsând o impresionantă operă teologică, ca diversitate şi conţinut.

Opera. Opera maximiană, cuprinzând tratate duhovniceşti, dogmatice, comentarii exegetice, biblice, patristice şi liturgic-ecleziale, epistole morale şi spirituale, este extinsă şi concentrată din punct de vedere al conţinutului, fiind grupată în funcţie de dominanta teologică. Prima grupă de scrieri a fost compusă în timpul vieţuirii la Cyzic, din aceasta făcând parte scrieri despre viaţa duhovnicească, în ele regăsindu-se idei aparţinând lui Evagrie Ponticul, Marcu Ascetul şi Diadoh al Foticeii. Lucrările aparţinând primei grupe de scrieri maximiene sunt următoarele: primele epistole adresate lui Ioan Cubicularul (cea mai importantă, *Despre iubire*, *PG* 91, 393-408); *Cuvânt ascetic* (*PG* 90, 911-958); *Capete despre dragoste* (*PG* 90, 959-1073); *Cele 100 capete despre cunoaştere*

[2] W. LACKNER, „Zu Quellen und Datierung der Maksimosvita", *Analecta Bollandiana* 85, 1967, 285-316, *cf.,* Ioan I. ICĂ jr, *Mystagogia Trinitatis. Probleme ale teologiei trinitare patristice şi moderne cu referire specială la triadologia Sfântului Maxim Mărturisitorul,* Editura Deisis, Sibiu, 1998, p. 253.

(ed. de Epifanovici, Kiev, 1917)[3]. A doua grupă de scrieri duhovniceşti, unde Sfântul Maxim aprofundează fundamentele teologice ale vieţii spirituale, a fost compusă între anii 624-634, dintre aceste făcând parte următoarele: *Diferite locuri cu multe şi adânci înţelesuri din Sfinţii Dionisie şi Grigorie Teologul* (*Cartea Aporiilor*, *PG* 91, 1032-1417; în 634 a compus prima parte, către arhiepiscopul Ioan al Cyzicului, iar după 634 partea a doua către ava Toma); *Explicare la Tatăl nostru* (*PG* 90, 743-768); *Cele 200 capete despre teologie şi iconomia întrupării*, *Despre cunoaştere* (*PG* 90, 1083-1146), *Răspunsuri către Talasie* (*PG* 90, 243-768) şi *Mystagogia* (*PG* 91, 658-718).

Din cea de-a treia grupă fac parte scrieri dogmatico-polemice de factură dioenergistă şi diotelită, îndreptate împotriva monoenergismului şi monotelismului, fiind compuse după declanşarea disputei monotelite, odată cu oficializarea, cu sprijin politic a *Psefosului* (*Decretului*) în 634 de către patriarhul Serghie al Constantinopolului, unde se pretindea interdicţia de a se discuta despre una sau două lucrări în Hristos. În această categorie se înscriu *Opuscula Theologica* (despre cele două voinţe în Hristos, către prezbiterul Marin; *Disputa cu Pyrhus*, *PG* 91, 9-353) şi *Epistolae* (despre cele două firi în Hristos şi viaţa duhovnicească, *PG* 91, 363-645).[4]

Teme dogmatice. Temele teologice variază de la cele triadologice, hristologice şi pnevmatologice la cele antropologice şi cosmologice. Asimilează şi explică în contextul disputei monotelite hotărârile dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice evidenţiind aspectele dogmatice ortodoxe mărturisite de Biserică.

În scrierile filocalice domină tema cunoaşterii lui Dumnezeu, a omului ca fiinţă capabilă de a relaţiona cu El datorită statutului său de făptură a Sa. Cea mai discutată temă antropologică vizează relaţia *chip – asemănare*, aceasta fiind integrată şi în explicaţiile filocalice cu scopul de a lămuri mai bine procesul despătimirii, iluminării harice şi a unirii spirituale cu Dumnezeu.

Teme spirituale. În scrierile *Cuvânt ascetic*, *Capete despre dragoste* şi *Capede despre cunoaşterea lui Dumnezeu*, traduse în *FR* 2, temele spirituale fundamentale se referă la modalităţile concrete de străbatere a căii de la starea de aplecare către păcat, la stabilitatea în ascultarea faţă de Dumnezeu, caracterizată prin hrănirea din harul rugăciunii şi al virtuţilor. În procesul despătimirii primează smerenia, rugăciunea, lacrimile, curăţarea conştiinţei, lupta cu gândurile prin trezvia minţii şi a inimii. Iubirea este în viziunea Sfântului Maxim un efect al nepătimirii, deosebind, prin urmare *iubirea ca virtute teologică*, durabilă şi netrecătoare, jertfelnică şi curată, de sentimentalismul de suprafaţă, efemer şi nociv la nivel sufletesc.

TEXTE FILOCALICE ***Capete despre dragoste*, *FR* 2**

2. Dragostea este născută de **nepătimire**; nepătimirea de **nădejdea** în Dumnezeu; nădejdea de **răbdare**; iar pe acestea le naşte înfrânarea cea atotcuprinzătoare. Înfrânarea, la rândul ei, e născută de **frica** de Dumnezeu. În sfârşit, frica de **credinţa** în Domnul. [p. 54].

4. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu preţuieşte cunoştinţa Lui mai mult decât toate cele făcute de El şi stăruieşte pe lângă ea neîncetat, cu mare dor.

9. Dacă **viaţa minţii** este lumina cunoştiţei, iar aceasta e născută de dragostea către Dumnezeu, bine s-a zis că nimic nu este mai mare decât dragostea dumnezeiască [p. 55].

11. Toate virtuţile ajută mintea să câştige dragostea dumnezeiască. Dar mai mult ca toate, rugăciunea curată. Căci prin aceasta zburând către Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt.

[3] V. GRUMEL, „Maxime de Chrysopolis ou Maxime le Confesseur", *DThC*, t. 10, I, Paris, 1928, col. 450-453

[4] SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Scrieri* II, *PSB* 81, traducere, introducere şi note, Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed.IBMBOR, Bucureşti, 1990, p. 6.

33. **Minte curată** este aceea care s-a despărţit de neştiinţă şi e luminată de lumina dumnezeiască [p. 58].

Cele 200 de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia Fiului lui Dumnezeu

100. 31. Sufletul nu se poate întinde niciodată după **cunoştinţa lui Dumnezeu,** dacă nu se va atinge Dumnezeu de el, făcând pogorământ, şi nu îl va ridica spre Sine. Căci nu poate străbate mintea omenească atâta cale, încât să ajungă la perceperea vreunei iluminări dumnezeieşti, dacă nu o atrage însuşi Dumnezeu (cât e cu putinţă minţii omeneşti să fie atrasă). Şi nu o luminează cu razele dumnezeieşti.

CURSUL 12. 18.10.2015

CUVIOSUL ISIHIE SINAITUL (sec. VII)

Viaţa. Cuviosul Isihie s-a nevoit în mănăstirea Rugului de pe muntele Sinai, pe la mijlocul sec. al VII-lea. Alte detalii despre viaţa lui nu se cunosc. Nu trebuie confundat cu omonimul său din sec.al V-lea care a trăit la Ierusalim, întrucât acest autor citează texte din cuviosul Marcu Ascetul şi sfântul Ioan Scărarul care a trăit în sec. VII.

Opera. 1. - ***Scurt cuvânt de folos sufletului şi mântuitor despre trezvie şi virtute***;

Idei filocalice: - trezvia ca virtute cu rol esenţial în lupta cu patimile
- Rugăciunea lui Iisus ca mijloc deplin de apărare şi luminare sufletească

Analiza gândirii filocalice

Cuviosul Isihie Sinaitul a fost influenţat de spiritualitatea sinaită al cărei promotor notabil a fost Sfântul Ioan Scărarul. Virtutea pe care o analizează amănunţit în opera sa filocalică este **atenţia** (*nepsis*) sufletului, fără de care creştinul nu poate nici lupta cu ispitele şi patimile, nici progresa duhovniceşte. De mare importanţă sunt etapele respingeri iatacurilor venite de la agenţii patimilor: 1. - respingerea primului gând ispititor (a ***atacului***); 2. - lupta împotriva lui, dacă a intrat în suflet (***împotrivirea***); 3. – pomenirea continuă a numelui Fiului lui Dumnezeu întrupat, ca armă de apărarea.

TEXTE FILOCALICE **[*Scurt cuvânt de folos sufletului şi mântuitor despre trezvie şi virtute*]**

100. 1. Trezvia e o metodă duhovnicească durabilă, urmărită cu râvnă, care, cu ajutorul lui Dumnezeu, izbăveşte pe om cu totul de gânduri şi cuvinte pătimaşe şi de fapte rele; urmărită astfel, ea îi dăruieşte apoi cunoştinţa sigură a lui Dumnezeu cel necuprins, atât cât e cu putinţă, şi dezlegarea tainelor dumnezeieşti şi ascunse. Ea împlineşte toată porunca lui Dumnezeu din Vechiul şi Noul Testament şi aduce tot binele veacului ce va să vine. Ea e propriu-zis curăţia inimii, care, din pricina măreţiei şi a frumuseţii ei, sau mai bine zis din neatenţia şi negrija noastră, e azi atât de rară printre monahi. Pe aceasta o fericeşte Hristos, zicând: *Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu*. Aşa fiind, ea se cumpără foarte

scump. **Trezvia**, dăinuind mult în om, se face călăuză a vieţii drepte şi plăcute lui Dumnezeu. Iar urcuşul în aceasta ne deprinde cu contemplaţia şi cu felul cum trebuie să punem în mişcare, în chip cuvenit, cele trei părţi ale sufletului şi să ne păzim fără greşeală simţirile. Ea sporeşte în fiecare zi cele patru virtuţi generale, în cel ce se împrătăşeşte de ea.

38. Să învăţăm de la Hristos **smerita cugetare**; de la David, umilinţă; iar de la Petru, să plângem pentru ce ni se întâmplă. Dar să nu deznădăjduim ca Samson, ca Iuda şi ca Solomon cel prea înţelept.

41. Precum ploaia cu cât mai multă cade pe pământ, cu atât îl înmoaie mai mult, aşa şi sfântul nume al lui Iisus, strigat de noi fără gânduri, cu cât îl chemăm mai des, înmoaie ăîmântul inimii noastre şi îl umple de bucurie şi veselie.

46. **Întâi** este **momeala** [atacul]; al **doilea**, **însoţirea** sau amestecarea gândurilor noastre cu ale dracilor vicleni; al **treilea**, **consimţirea** [învoirea] minţii de a se afla cele două feluri de gânduri ce se sfătuiesc în chip păcătos; al **patrulea** este fapta din afară sau păcatul. Dacă, prin urmare, mintea va fi **atentă** prin **trezvie**, prin împotrivire şi **chemarea Domnului Iisus**, va pune pe fugă nălucirea momelii de la răsărirea ei, cele ce urmează din ele rămânând fără împlinire. Căci cel viclean, fiind minte netrupească, nu poate amăgi altfel sufletele, decât prin nălucire şi gânduri. Despre momeală David zice: *În dimineţi am ucis pe toţi păcătoşii pământului* şi celelalte; iar pentru consimţire, marele Moise zice: *Şi nu te vei învoi cu ei*.

CUVIOSUL FILOTEI SINAITUL (sec. VII)

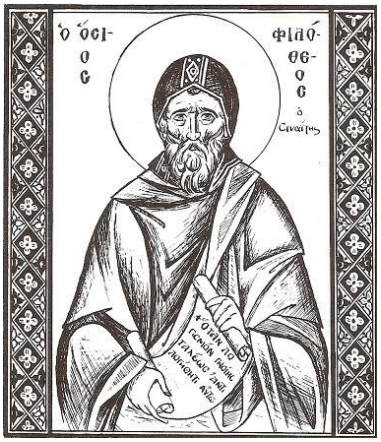

Viaţa. A trăit în sec. al VII-lea şi s-a nevoit în mănăstirea Rugului Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Muntele Sinai. În urma cercetării tradiţiei manuscrise a operei sale s-a ajuns la concluzia că nu trebuie confundat cu patriarhul Filotei al Constantinopolului din sec. al XIV-lea. Nu se cunosc alte date biografice despre el.

Scrieri. **1**. ***Capete despre trezvie***;
2. ***Despre poruncile Domnului nostru Iisus Hristos***
[JP Migne, *PG,* 154, 729-745]

Idei filocalice.
– trezvia şi pomenirea numelui lui Iisus Hristos ca mijloace de luptă duhovnicească;
– explicarea etapelor ispitirii şi modul respingerii lor [34-36]

TEXTE FILOCALICE **[*Capete despre trezvie*]**

3. ... Căci **trezvia** poate fi numită cu dreptate atât cale ce duce la Împărăţie, la cea dinlăuntrul nostru şi la cea viitoare, cât şi lucrare cugetătoare, ca una ce prelucră şi înălbeşte cele ale minţii şi o mută de la vieţuirea pătimaşă la cea nepătimaşă. Pentru că **se aseamănă cu o ferăstruică luminoasă**, prin care Dumnezeu, plecându-se, se arată minţii.

20. **Să ne ţinem de Hristos cu tărie**, ca să-L primim pe acesta cei ce ne luptăm din suflet necontenit şi ca să nu plece Iisus, aflându-se în locul sufletului mulţime de gânduri. Dar **fără osteneală sufletului**, nu-L putem ţine cu tărie. Să pipăim viaţa Lui cea în trup, ca să petrecem pe a noastră întru smerenie, şi să ne prindem de patimile Lui, ca să răbdăm necazurile noastre, rânvnindu-L pe El. Să gustăm iconomia Lui cea negrăită şi pogorâtoare pentru noi, ca din gustarea sufletului cel dulce să cunoaştem că *bun este Domnul*.

Dar peste toate acestea, sau şi înaintea tuturor, să credem neîndoios în El şi în cele ce zice. Să aşteptăm în fiecare zi purtarea Lui de grijă care vine la noi, şi când se nemereşte să vie, să o primim cu mulţumire, cu îmbrîţişare şi cu râvnă, ca să învăţăm să privim numai la Dumnezeu, care cârmuieşte toate prin raţiunile dumnezeieşti ale înţelepciunii. Iar când vom face toate acestea, nu vom mai fi departe de Dumnezeu, dacă evlavia este desăvârşire fără sfârşit, cum a zis careva dintre bărbaţii purtători de Dumnezeu şi desăvârşiţi cu duhul.

39. O întâmplare sau o supărare ce vine pe neaşteptate, **întinează** nu puţin **atenţia cugetării**. Scoţând mintea din preocuparea cea înaltă, virtuoasă şi bună, ea o abate spre gâlcevi şi certuri păcătoase. Iar pricina acestei pierderi a noastre, stă în aceea că nu suntem cu grijă la cele ce ni se întâmplă.

CURSUL 13. 8.01.2016

CUVIOSUL IOAN DIN CARPATHOS (sec. VII)

Viaţa. A trăit în sec. al VII-lea şi a fost episcop al comunităţii creştine din insula Carpathos din Dodecanez, (Grecia). S-a considerat că a participat la Sinodul al VI-lea ecumenic de la Constantinopol, deoarece între semnatarii actelor lui se numără şi un episcop Ioan al Carpathosului. Până în prezent nu se cunosc mai multe date despre el.

Scrierile. 1. – 100 de capete de mângâiere către monahii din India
2. – Capete teologice şi gnostice [Capete practice]

Idei filocalice: - preocuparea faţă de legătura cu Dumnezeu;
- rolul harului în viaţa duhovnicească; păsărirea pedagogică a harului [5];
- atitudinea creştină în faţa ispitelor
- nepătimirea ca dar dumnezeiesc;
- virtuţile – stări şi puteri regeneratoare ale firii;

Aprecieri despre gândirea filocalică. Cuviosul episcop Ioan al Carpathosului este înrudit ca gândire filocalică cu sfinţii Isihie şi Filotei Sinaitul, având ca idei principale pe care le dezvoltă, trezvia şi practica Rugăciunii lui Iisus. Cercetarea calităţii gândurilor ocupă un rol important în scrierile lui. Strategia respingerii ispitelor face parte din preocuparea sa faţă de oferirea unui ajutor concret împotriva lor. Se asemănă cu sfântul Maxim Mărturisitorul din punct de vedere al viziunii faţă de cunoaşterea teologică. Are o gândire predominant pragmatică.

TEXTE FILOCALICE [*FR* 4]

3. Precum focul învăluia rugul, dar nu-l ardea, aşa şi la cei ce au primit **darul nepătimirii**, chiar de ar purta un trup foarte greu şi foarte aprins, căldura trupului nu tulbură şi nu întinează întru nimic trupul sau mintea. Căci glasul Domnului a desfăcut flacăra de fire. Fiindcă voia şi cuvântul lui Dumnezeu a despărţit cele unite după fire.

20. Nimic nu obişnuieşte să piardă aşa de mult **virtutea**, ca luarea ei în râs, batjocura şi vorbăria deşartă. Dar iarăşi, nimic nu înoieşte aşa de mult sufletul învechit şi nu îl face **să se apropie de Dumnezeu**, ca frica de Dumnezeu, **atenţia cea bună**, cugetarea neîncetată la cuvintele lui Dumnezeu, înarmarea cu rugăciunea şi urmărirea câştigului din privegheri.

21. Multă destoinicie şi mult folos câştigă sufletul **dacă rabdă cu tărie orice necaz**, fie că vine de la oameni, fie de la draci, şi dacă ştie că suntem datori să purtăm ostenelile şi să nu învinuim pe nimenea decât pe noi înşine. Căci cel ce învinuieşte pe altul pentru necazurile sale, a alunecat din dreapta judecată a ceea ce se cuvine.

23. Mare lucru este **omul care creşte înlăuntru** şi sporeşte în virtuţi. Dar această fiinţă mare se teme de păcat, ca elefantul de şoarece, *ca nu cumva, după ce a vestit altora, el însuşi să ajungă de lepădat* (*1Co* 9, 27).

30. Este cu neputinţă celui povăţuit prin încercări, să treacă prin ele fără întristare. Dar după acestea, de multă bucurie se umplu unii ca aceştia, şi de lacrimi dulci şi de gânduri dumnezeieşti, toţi câţi au cultivat osteneala şi necazurile în inimile lor.

AVVA FILIMON (sec. VII)

Viaţa. Nu se cunosc informaţii despre viaţa avei Filomon. Din analiza internă a scrieii lui se poate stabili cu aproximaţie că a trăit între sec. V-VII.

Scrieri. – *Cuvânt foarte folositor*.

Idei filocalice: - atenţia ca element central al vieţuirii duhovniceşti;
- seriozitatea în viaţa duhovnicească;
- făptuirea ca stare continuă în viaţa duhovnicească
- raportul *chip – asemănare cu Dumnezeu* înţeles ca principiu al vieţii duhovniceşti;
- preocuparea pentru unirea cu Hristos Dumnezeu.

Aprecieri despre gândirea filocalică. Scrierea care face cunoscută trăirea filocalică a avei Filomon nu este o operă autobiografică, ci o redactare a unui ucenic, preocupat de tema **atenţiei** duhovniceşti. Ea evocă perioada de vârf a monahismului egiptean, aducând în prim plan preocuparea faţă de despătimire şi petrecerea unie vieţi plăcute lui Dumnezeu.

TEXTE FILOCALICE [*FR* 4]

(...). Prin urmare, fraţilor, Dumnezeu vrea ca noi să ne arătăm sârguinţa către El, întâi în osteneli, apoi în dragoste şi rugăciune neîncetată, şi Însuşi El ne va arăta calea mântuirii. Dar este vădit că nu e altă cale care duce la cer, decât liniştirea desăvârşită, fuga de toate relele, dobândirea virtuţilor, dragostea desăvârşită faţă de El şi convieţuirea cu Dumnezeu în cuviosie şi dreptate. De va ajunge cineva la acestea, degrabă se la ridica la lăcaşurile cereşti. Dar cel ce doreşte să se suie la înălţimea aceasta, trebuie numaidecât să-ţi omoare mădularele de pe pământ. Căci, **când sufletul nostru se va veseli de vederea Binelui adevărat**, nu se va mai întoarce spre nici una din patimile stârnite deplăceri, ci lepădând toată dulcea împătimire trupească, va primi cu înţelegere curată şi neîntinată, arătarea lui Dumnezeu.

Deci avem trebuinţă de multă pază, osteneli trupeşti şi curăţie a sufletului, ca să sălăşluim pe Dumnezeu în inimile noastre, pentru ca de aici înainte să împlinim fără rătăcire poruncile Lui. Şi El ne va învăţa să păzim în mod sigur legile Lui, trimiţându-şi ca nişte raze de soare lucrările Sale, prin harul Duhului sălăşluit în noi. Prin osteneli şi încercări trebuie **să curăţim chipul**, **după care am fost făcuţi raţionali şi în stare de orice înţelegere şi de asemănare cu Dumnezeu** şi să ne ţinem simţirile neamestecate cu nici o pată, topite din nou în oarecare chip în cuptorul încercărilor, ca aşa să ne preschimbăm spre cinstea împărătească. Căci Dumnezeu a zidit firea omenească părtaşă detot binele, ca să

poată privi cu mintea cetele Îngerilor, măririle Domniilor, Puterile, Începătoriile, Stăpâniile, lumina neapropiată, slava mai presus de fulger.

Sârguieşte-te **să-ţi păzeşti cugetarea neîmprăştiată**, **ca să fie cu grijă la gândurile dinlăuntru.**

Deci, să grijim cu toată puterea de **lucrarea făptuitoare**, prin care suntem înălţaţi la evlavie. Ea este curăţia cugetării, al cărei rod este contemplaţia naturală şi cunaosterea lui Dumnezeu [teologia]. Căci făptuirea este uşa contemplaţiei (...). Chiar dacă ar ajunge cineva la culmea virtuţii, are trebuinţă de osteneala nevoinţei, ca să-şi strunească pornirile neregulate ale trupului şi să-şi păzească gândurile. Numai aşa am putea să ne împărtăşim de sălăşluirea lui Hristos.

CURSUL 14. 15.01.2016

SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN (sec. VIII) - teolog al sintezelor; + 4 decembrie

Viaţa. S-a născut la Damasc în cea de-a doua jumătate a sec. VII într-o familie bogată. Tatăl său a fost funcţionar de stat, susţinând interesele creştinilor. În timpul califului Omar al II-lea care declanşează o persecuţie anticreştină în anul 718, Ioan părăseşte postul ocupat de tatăl său, după refuzul de a trece la islam. Întră în mănăstirea Sf. Sava din Ierusalim şi ajunge apoi sfetnic al patriarhului Ioan al V-lea al Ierusalimului. S-a implică în apărarea dreptei credinţe în timpul iconoclasului.

Autor al unei vaste opere teologice, Sfântul Ioan Damaschin îşi încheie viaţa în anul 749, adormind în Domnul la 4 decembri în mănăstirea de metanie.

Opera sa dogmatică este normativă pentru teologia ortodoxă, fiind expresia claritătii şi rigurozităţii gândirii sale creştine determinată de o conştiinţă teologică înaltă şi o trăire monahală conformă deprincipiilor ei sfinţitoare.

SCRIERI

A. dogmatice

Izvorul cunoştinţei: Dialectia (Logica), Despre erezii, Dogmatica
Despre dreapta credință
Despre Sfânta Treime
Epistolă către arhimandritul Iordan, despre imnul Trisaghion
Introducere elementară în dogme
Despre cei în credință adormiți
Expunerea credinței

B. polemice

Trei tratate contra celor care atacă sfintele icoane
Tom ca din partea prea sfințitului Petru, episcopul Damascului, către așa-numitul episcop iacobit al Dareii
Despre firea compusă, contra acefalilor

Despre cele două voințe și activități și despre celelalte însușiri naturale ale lui Hristos și, pe scurt, despre cele două firi și un singur ipostas
Contra ereziei nestoriene
Dialog contra maniheilor
Discuția dintre un sarazin și un creștin
Discuția lui Ioan, ortodoxul, cu un maniheu
Despre balauri

C. exegetice: *Comentariu la epistolele Sfântului Apostol Pavel, după Sfântul Ioan Hrisostom*

D. - morale și ascetice

Sfintele paralele
Despre sfintele posturi [*PG* 95, 63-78]
Despre cele opt duhuri ale răutății [*PG* 95, 79-84]
Despre virtuți și viciile sufletești și trupești [*PG* 95, 85-98]

E. - omiletice

Cuvânt la Schimbarea la față a Domnului nostru Iisus Hristos
Cuvânt la smochinul neroditor și la parabola viei
Cuvânt la Marea Sâmbătă
Cuvânt la Nașterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria
Trei cuvântări la Adormirea Maicii Domnului

Idei și la **filocalice.** Temele şi ideile filocalice cuprinse în scrierea ***Despre virtuți viciile sufletești și trupești*** publicată în *Filocalia greacă*, sunt o sinteză a temelor spirituale întâlnite părinţii anteriori, dintre care cel mai prezent este Sfântul Maxim Mărturisitorul. Acestea sunt:

- relaţiile dintre virtuţile sufleteşti şi trupeşti;
- geneza patimilor sufleteşti şi trupeşti
- reluarea temei celor opt gânduri ale răutăţii
- rediscutarea etapelor ispitirii
- diagnoza gândurilor pătimaşe şi terapia spirituală prin luptă duhovnicească pentru dobândirea lui Hristos.
- **atitudini** şi moduri de trăire în conformitate cu voia lui Dumnezeu.

Aprecieri despre gândirea filocalică

Sfântul Ioan Damaschin are o abordare antropologică a virtuţilor şi viciilor. Pornind de la structura umană bipartită (*suflet – trup*), el menţionează simţurile *sufleteşti* (mintea, cugetarea, părerea, închipuirea, simţirea) şi *trupeşti* (vederea, mirosul, auzul, gustul, pipăitul) pe care le relaţionează cu virtuţile şi patimile care ţin de cele două părţi (suflet şi trup).

Sfântul Ioan Damaschin analizează întâi virtuţile, întrepătrunderea dintre ele şi efectele lor pozitive asupra omului în integralitatea prezentând în mod prioritar modurile de acţiune potrivite firii şi lui Dumnezeu, ca o necesară lecţie elementară de însuşit. Patimile, relaţiile dintre ele şi efectele lor negative

asupra omului în ansamblu sunt plasate pe loc secund ca nefiind demne de măreţia firii umane. Acordă o atenţie semnificativă profilaxiei lor, menţionând însă că rădăcina lor stă în cele trei patimi generale menţionate de Marcu Ascetul: *uitarea*, *nepăsarea* şi *neştiinţa*. Face o profundă analiză *patimii* şi feţelor ei multiple care diminuează spiritual fiinţa umană. Observaţiile lui sunt de actualitate, putând fi acceptate şi de psihologia modernă.

În privinţa noţiunilor de *chip* şi *asemănare*, putem observa cum abordează din perspectivă spirituală un dogmatist, tema biblică a datului antropologic divin şi a scopului lui spiritual. Explicaţiile lui diferă de cel ale părinţilor anteriori, punctul comun constând în diferenţa făcută pe criteriul angajării duhovniceşti a fiecărui om.

TEXTE FILOCALICE [*FR* 4]

(...) Slobozită astfel mintea de patimile amintite şi înălţată la Dumnezeu, de aci înainte trăieşte viaţa fericită, primind arvuna Duhului Sfânt; şi plecată de aici cu nepătimire şi cunoştinţă adevărată, se înfăţişează înaintea luminii Sfintei Treimi împreună cu Sfinţii Îngeri, primind lumina pentru veacurile nesfârşite.

Sufletul având deci trei părţi, precum s-a arătat mai înainte [căci trei sunt părţile lui: *raţiunea*, *iuţimea* şi *pofta*, dacă în iuţime este dragoste şi iubire de oameni şi în poftă ,curăţie şi neprihănire, raţiunea este luminată; iar dacă în iuţime este ură şi de oameni şi în poftă desfrânare, raţiunea este întunecată. Deci **raţiunea atunci este sănătoasă şi cumpătată şi luminată**, când are afectele supuse şi contemplă raţiunile făpturilor lui Dumnezeu duhovniceşte (curat) şi e înălţată către fericita şi Sfânta Treime]. p. 193.

Trebuie să se ştie şi aceasta, că nu se poate ajunge la măsura nicu unei virtuţi, dacă nu se sârguieşte cineva toată viaţa, cu toată puterea, spre dobândirea ei, prin osteneală încordată şi prin grija de făptuire, de pildă, de milostenie, de înfrânare, de rugăciune, de dragoste, sau de vreuna din virtuţile generale. p. 193-194.

(...) **Căci nici binele nu e bine, când nu se lucrează bine**, ci e bine cu adevărat când nu-şi aşteaptă ca plată pentru aceasta sau pentru aceea plăcerea de la oameni, de pildă bunul nume, sau slava de la ei, nici nu se face din lăcomie sau nedreptate. **Fiindcă Dumnezeu nu caută la binele ce se face şi pare că e bine, ci la scopul pentru care se face**. Căci spun şi de Dumnezeu purtătorii Părinţi, că atunci când mintea uită de scopul evlaviei, fapta văzută a vituţii ajunge fără rost. Căci cele ce se fac fără dreapta socoteală şi fără scop, nu numai că nu folsoesc la nimic, chiar dacă sunt bune, ci şi vatămă; precum se întâmplă cu cele ce par rele, dar se fac cu scopul cinstirii de Dumnezeu (...). p. 194.

Virtutea

(...) Căci **ἀρετὴ** (virtute) vine de la **αἱρεῖσθαι** (a alege), pentru că este aleasă şi voită, deoarece noi facem binele, alegându-ş şi voindu-l, nu fără sfat şi de silă. Iar **φρόνησις** (prudenţă) vine de la a purta în minte cele de folos. p. 196

Chipul şi asemănarea

(...) Numai omul, această vieţuitoare mintală şi raţională, este dintre toate *după chipul şi după asemănarea lui Dumnezeu*. Tot omul se zice că este ***după chipul lui Dumnezeu***, pentru demnitatea minţii şi a sufletului, adică pentru necuprinsul, nevăzutul, nemurirea şi libertatea voii, ca şi pentru însuşirea de stăpânitor, născător de prunci şi ziditor. Iar ***după asemănare*** este pentru raţiunea virtuţii şi a faptelor noastre care imită pe Dumnezeu şi poartă nume dumnezeiesc, adică pentru dispoziţia filantropică faţă de

ceo din neamul oemenesc, pentru îndurarea, ila şi dragostea aproapelui şi pentru compătimirea arătată altora. (...)

După chipul îl are orice om, căci Dumnezeu nu se căieşte de darurile sale. Dar ***după asemănarea*** o au foarte puţini şi numai cei virtuoşi, sfinţii şi cei ce imită pe Dumneezu în bunătate, pe cât e cu putinţă oamenilor. p. 196.

SEMESTRUL AL II-LEA

22.02. – 30. 04; 9. 05. - 5. 06.

CURSUL 15.

PĂRINŢI FILOCALICI DIN SECOLELE VIII - IX

CUVIOSUL TEODOR AL EDESEI (sec. IX) – 9 iulie

Mănăstirea Sfântul Sava, Ierusalim

Viaţa. Datele biografice despre cuviosul Teodor, episcopul Edesei sunt controversate. După biografia scrisă de episcopul Vasile al Emesei, nepotul său. Conform acestei biografii, Teodor ar fi intrat în mănăstirea Sfântul Sava de la vârsta de 20 de ani, la 32 de ani a ajuns egumen, întorcându-se după o lungă perioadă de timp ca episcop în Edesa. Combate ereziile din Edesa în colaborare cu sultanul perşilor care îl şi trimite într-o misiune la împăratul bizantin Mihail al III-a (842-867). Se tretrage la mănăstirea Sfântul Sava unde adoarme în Domnul. Această biografie este contestată de R. Guillard[5].

Scrieri. Scrierile atribuite lui Teodor al Edesei, meţionate în *Viaţa* sa şi introduse în *Filocalia greacă* sunt contestate de către R. Guillard, care le consideră compilaţii de slabă calitate, cu precădere din scrierile lui Evagrie Ponticul şi Maxim Mărturisitorul. Acestea sunt:

- **Învăţătură despre credinţă**
- **Cuvânt despre eretici**
- **100 de capete foarte folositoare**.

Stadiul cercetărilor cu privire la viaţa şi opera lui Teodor al Edesei n-a mai evoluat. Scrierea reprodusă în *Filocalia greacă* şi atribuită episcopului Edesei, îşi păstrează în continuare prezumţia de autenticitate.

[5] R. Gouillard, *L'oeuvre de Saint Théodore d'Edesse*, *REB*, V, 1947; *FR* 4, p. 198.

Teme şi idei filocalice din scrierite publicate în *Filocalie*.

- necesitatea dublării credinţei de împlinirea practică şi invers;
- respectarea poruncilor dumnezeieşti ca mjloace împotriva patimilor şi a dobândirii stării normale a harului [3-4].
- radiografia păcatului în scop spiritual: cunoaşterea efectelor lui negative şi efortul de a nu fi comis.
- Asceza psiho-somatică: atenţie la gândurile minţii şi la simţirile trupului.

TEXTE FILOCALICE [*FR* 4]

100 de capete foarte folositoare

3. Păzind poruncile lui Hristos, nu-I dăm nimic Lui, care nu are trebuinţă de nimica şi e Dătătorul tuturor bunătăţilor. Ci ne facem nouă înşine [bine], câştigându-ne viaţa veşnică şi bucuria de negrăitele bunătăţi.

6. Cel ce se lasă biruit de pofte şi de plăceri şi petrece în lume, va cădea degrabă în mrejele păcatului. **Iar păcatul odată săvârşit**, **este foc împotriva paielor**, **piatră împotriva obrazului**, **puhoi ce-şi lărgeşte căile**. Căci toate acestea aduc în tot chipul pieirea celui ce săvârşeşte păcatul.

8. Părinţii definesc rugăciunea ca armă duhovnicească şi spun să nu trebuie să ieşim fără ea la război, ca să nu fim luaţi în robie şi duşi în ţara vrăjmaşului. **Dar rugăciune curată nu poate dobândi cel ce nu stăruie pe lângă Dumnezeu întru inimă curată**. **Căci El este cel ce dă rugăciune celui ce se roagă, şi învaţă pe om cunoştinţa**

11. Toate câte le-am făcut cu patimă, ne asupresc apoi sufletul în chip pătimaş prin amintirile lor. Iar când se vor şterge amintirile pătimaşe cu totul din inimă, ca să nu o mai momească pe ea, apare semnul iertării păcatelor de mai înainte. Căci până ce sufletul se mişcă cu patimă, se arată şi stăpânirea păcatului în el.

13. Pofta e veştejită de **înfrânare** şi de **smerita cugetare**; mânia aprinsă o îmblânzeşte dragostea; iar gândul rătăcitor îl adună **rugăciunea întinsă cu pomenirea lui Dumnezeu**. Aşa se curăţesc cele trei părţi ale sufletului. Căci aceasta arătând-o dumnezeiescul Apostol, a zis: *Urmaţi pacea cu toată lumea şi sfinţenia, fără de care nimenea nu va vedea pe Dumnezeu* [*Evrei* 12, 14].

14. Unii au întrebat cu nedumerire: oare gândul stârneşte patima, sau patimă gândul? Şi între ei, unii zic că aceea, alţii că acesta. Eu zic că din patimi se stârnesc gândurile. Căci dacă n-ar fi fost patimile în suflet, nu l-ar fi tulburat gândurile lor.

19. **Orice consimţire a gândului cu vreo poftă oprită, sau orice învoire la plăcere, este păcat pentru monah**. Căci **întâi începe gândul să întunece mintea** prin partea pătimitoare [afectivă], apoi se învoieşte sufletul cu plăcerea, nestăruind în luptă. Aceasta se numeşte consimţirea, care, precum s-a zis, este păcat. Iar aceasta dăinuind, stârnind ceea ce se numeşte patima. Apoi, câte puţin, vine la săvârşirea păcatului cu lucrul. De aceea fericeşte, proorocul pe cei ce izbesc pruncii babilonieni de piatră. Chestiunea e limpede pentru cei prevăzători şi cuminţi.

21. Credinţa este un bun lăuntric. Ea naşte în noi frica lui Dumnezeu. Iar frica lui Dumnezeu ne învaţă păzirea poruncilor, care se numeşte **făptuire**. Iar din făptuire odrăsleşte cinstita nepătimire. Iar rodul nepătimirii este iubirea, care e plinirea tuturor poruncilor, strângându-le şi ţinându-le pe toate.

27. În sufletele smerite se odihneşte Domnul; iar în inimile celor mândri, patimile de ocară. Căci nimic nu le întăreşte pe acestea aşa de mult împotriva noastră, ca gândurile de mândrie. Şi nimic nu

desrădăcinează aşa de mult buruienile rele din suflet, ca **fericita smerenie**. De aceea pe drept s-a numit şi ucigătoarea de patimi.

76. Cel ce-şi veştejeşte floarea trupului prin nevoinţă [**asceză**] şi taie toată voia lui, acela poartă semnele [***ta stigmata***] lui Hristos în trupul său cel muritor.

96. Prin virtutea cu fapta e robită şi e înfrânată iuţimea. Iar prin cunoştinţă şi contemplaţie se se într-aripează mintea, care, înălţându-se peste cele materiale, călătoreşte spre Dumnezeu, învrednicindu-se de fericirea cea adevărată.

CUVIOSUL TEOGNOST (sec. IX)

Viaţa. Datele biografice despre cuviosul Teognost sunt sumare şi puse sunb semnul probabilităţii. Este identificat cu arhimandritul din sec. al IX-lea care a fost exarh al mănăstirilor din Constantinopol şi susţinător al patriarhului Ignatie, adversarul patriarhului Fotie. A fost unul dintre partizanii lui Ignatie care a dus la Roma (în 867) un memoriu în favoarea lui. Odată cu revenirea în scaun a patriarhului Ignatie, Teognost revine în Constantinopol în 868. Ajunge egumen al mănăstirii Izvorul şi schevofilax al Bisericii Sfânta Sofia. Merge încă odată la Roma în 870 trimis de împăratul Vasile Macedoneanul şi patriarhul Ignatie.

Scrieri. – *Ecomion pentru toţi sfinţii*;
– *Despre făptuire, contemplaţie şi preoţie*

Teme filocalice: - asceza minţii şi a trupului
- atenţia şi rugăciunea, mijloace spirituale
- desprinderea de ataşamentul pătimaşă faţă de realităţile lumii
- plecare a sufletului din viaţa crono-topică.
- Sfânta Euharistie, Taina unirii cu Mântuitorul Iisus Hristos [73]
- meditarea la sfârşitul vieţii şi încredinţarea de realitatea veşnică, a vieţii împreună cu îngerii şi cu Dumnezeu [75.]

TEXTE FILOCALICE [*Despre făptuire, contemplaţie şi preoţie, FR* 4]

1. Atunci să socoteşti că ai virtute adevărată, când vei dispreţui toate cele de pe pământ cu desăvârşire, având prin conştiinţă curată inima gata să călătorească totdeauna către Dumnezeu. Iar dacă vrei să fii cunoscut de Dumnezeu, fă-te necunoscut de oameni, pe cât e cu putinţă.

2. Ia seama la mângâierile de prisos al trupului şi fereşte-te de ele, ca nu cumva să-ţi scadă ceva din ostenelile tale, întrucât aceste mângâieri aduc o slăbire a ostenelilor anterioare, dinainte de nepătimire, sau a celor de aci înainte. Socoteşte pagubă nu lipsirea de cele dulci, ci căderea din cele mai înalte, prin împărtăşirea de ele.

5. Nimic nu este mai bun decât rugăciunea curată, din care ţâşnesc ca dintr-un izvor vortuţile: înţelegerea, blândeţea, dragostea, înfrânarea, ajutorul care ne vine prin lacrimi de la Dumnezeu, deodată cu mângâierea. Iar frumuseţea acesteia stă în aceea că **mintea** se află numai în cele zise şi gândite şi are pururea o dorinţă nesăturată după întâlnirea cu Dumnezeu. Când **mintea** adulmecă prin contemplarea făpturilor urmele Stăpânului şi caută cu dor fierbinte şi cu însetare să afle şi să vadă pe Cel nevăzut, sau contemplă întunericul care-L ascunde, se întoarce iarăşi la sine, retrăgându-se cu cel mai mare respect şi cu evlavie, îndestulându-se deocamdată cu vederea care i-a fost de folos să i se descopere şi mângâindu-se cu atâta. Dar are bună nădejde că va primi pe Cel dorit, atunci când, topindu-se cele văzute [manifestările] şi închipuirea în umbre, ca prin oglindă şi în ghicituri, va veni pentru de-a pururi vederea faţă către faţă.

27. Să nu te tragă la pământ dorul celor curgătoare, pe tine cel ce cugeţi la cele cereşti. Iar dacă te leagă vreo împătimire a celor pământeşti de dânsele, **eşti asemenea vulturului cu piciorul prins în laţ şi împiedicat de la zborul în văzduh**. Deci, pe toate să le ai ş să le socoteşti ca gunoaie, în nădejdea celor ai bune. Lepădând chiar şi trupul când vine vremea, urmează Îngerului lui Dumnezeu, care te scoate [din el].

41. **Credinţa** şi **nădejdea** nu sunt nişte lucruri simple şi întâmplătoare. Ci credinţa are nevoie de un **suflet tare**, iară nădejdea, de o **socotinţă şi de o inimă dreaptă**. Căci cum va crede cineva cu uşurinţă în cele ce nu se văd, fără har? Şi cum va nădăjdui în lucrurile viitoare neânvederate, de nu va avea prin curăţie vreo experienţă a darurilor Domnului, prin care primeşte adeverirea acelora, ca a unora ce sunt de faţă? Deci, **pentru amândouă este nevoie de virtute**, dar şi de înrâurirea ş de ajutorul lui Dumnezeu, pe care dacă nu le avem, în zadar ne ostenim.
42. **Virtutea adevărată are ca rod sau cunoştinţa sau nepătimirea, sau şi mândouă acestea**. Iar de nu, deşartă a fost şi mincinoasă ceea ce ni s-a părut nouă virtute. Căci de-ar fi fost adevărată, s-ar fi împodobit şi cu roade, nu numai cu frunze. Dar aşa, umblând să-şi atragă, fie plăcerea de la oameni, fie plăcerea proprie, sau altceva din cele ce nu plac lui Dumnezeu, este mincinoasă şi neiubitoare de Dumnezeu. Noi însă, care ne-am îndreptat lucrarea, vom dobândi fără îndoială, spre folosul nostru, şi harul Bunului Dumnezeu, care aduce când tebuie şi cât trebuie, şi cunoştinţa şi nepătimirea.

73. Nu se jertfeşte trupul cel înălţat al lui Dumnezeu Cuvântul, coborându-se din cer, ci cum a zis oarecare dintre Sfinţi, însăşi pâinea şi vinul se prefac în trupul şi sângele lui Hristos, prin slujirea tainică cu credinţă, cu frică, cu dor şi cu evlavie, a celor ce s-au învrednicit de dumnezeiasca preoţie, primind schimbarea din acelea în acestea, prin lucrarea şi venirea Preasfântului Duh; nu făcându-se în alt trup decât acela al Domnului, ci prefăcându-se în acela, nestricăcios şi nu stricăcios aflându-se. De câtă curăţie şi sfinţenie nu are deci trebuinţă preotul, ca să atingă trupul dumnezeiesc, şi decâtă îndrăznire, ca să fie mijlocitor între Dumenzeu şi oameni şi să primească în jurul său împreună rugătoare, deodată cu Preasfânta şi de Dumnezeu Născătoarea, toate puterile cereşti ale Încegirlor şi pe toţi Sfinţii din veac? Mie mi se pare că precum are trebuinţă de o vrednicie îngerească sau arhanghelească, aşa are şi de o familiaritate îngerească cu Dumnezeu.

CURSUL 16.

PĂRINŢI FILOCALICI DIN SECOLELE X – XII

CUVIOSUL ILIE ECDICUL (sec. cca. XI-XII)

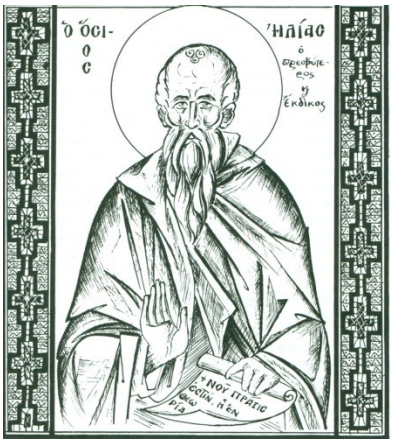

Viaţa. A trăit cu aproximaţie între sec. XI – XII, fiind de profesie avocat. A devenit monah şi preot fără a se cunoaşte locul nevoinţelor lui. A trăit în Imperiul bizantin.

Scrieri. – *Capete* [*Culegere din sentinţele înţelepţilor strădalnici, întocmită de strădania celui mai mic presbiter şi avocat*, Ilie];

Teme şi idei filocalice.

Aprecieri despre gândirea şi trăirea filocalică. S-au stabilit două mari influenţe patristie în gândirea şi trăirea cuviosului Ilie Ecdicul: a Sfinţilor Maxim Mărturisitorul şi Simeon Noul Teolog. Sfântul Maxim este asimilat cu unele diferenţieri. Pentur Ilie Ecdicul sufletul are o altă structură de a cărei înţelegere depinde şi percepţia asupra vieţii duhovniceşti. Etapele vieţii duhovniceşti sunt regândite după propria sa trăire. Dacă la Sfântul Maxim erau identificate trei [făptuire – *praxis*, contemplaţie – *theoria*, teologie – *theologia*], la Ilie Ecdicul sunt tot trei dar etapa mijlocie nu este denumită: făptuire, mijloc, contemplaţie.

Se simte şi o influenţă a spiritualităţii sinaite la Ilie Ecdicul. El asimilează valorile lor spirituale şi le regândeşte în funcţie de propria trăire: tăcerea, rugăciunea monologică, atenţia (*prosoche*).

Simţirea care ţine de trăirea sau practica duhovnicească are un rol important în viziunea lui Ilie Ecdicul despre viaţa duhovnicească. Se aseamănă cu Simeon Noul Teolog din această perspectivă, dar se deosebeşte de el prin stil şi abordare.

TEXTE FILOCALICE [*FR* 4]

I. *Capele morale*

2. Începutul virtuţilor e **frica de Dumnezeu**, iar sfârşitul, **dragostea** (dorul) Lui.
4. Fapta trupului este postul şi privegherea; a gurii, psalmodia, rugăciunea şi **tăcerea**, mai de preţ decât cuvântul. Fapta mâinilor e cea ce se face de către ele fără murmur; iar a picioarelor, drumul străbătut de ele, de la prima poruncă- Fapta sufletului e înfrânarea săvârşită cu simplitate şi simplitatea cu înfrânare; iar a minţii, rugăciunea în contemplaţie şi contempaţia în rugăciune.
5. Tuturor virtuţilor acestora le premerge **mila** şi **adevărul**, a căror roadă e **smerenia** şi **darul deosebirii** [drepata socoteală] care, după Părinţi, vine din aceea şi fără de care nici aceea nu-şi va putea vedea marginea ei.
7. Sufletul bărbătesc, ţinând aprinse, ca o femeie, toată viaţa ei, făptuirea şi contemplaţia, ca pe două sfeşnice, face cele cuvenite. Iar cel dedat plăcerilor, le face pe cele dimpotrivă.
11. **De suflet** e legată **pofta** şi **întristarea**; iar **de trup**, **plăcerea** şi **durerea**. Şi **pricina** durerii e plăcerea; căci voind să fugim de simţirea apăsătoare a durerii, alergăm la plăcere. Iar a întristării e pofta.
14. Cei ce nu se gândesc la **pocăinţă**, păcătuiesc necontenit. Iar cei ce păcătuiesc fără să vrea, sunt porniţi spre pocăinţă, dar pricina ei nu e aşa de deasă.
16. Cel ce nu-şi vatămă sufletul prin fapte, încă nu şi-l păstrează neîntinat şi prin cuvinte. Nici cel ce-l păzeşte de acestea, nu e sigur că nu l-a întinat prin gânduri. Căci păcătuirea este întreită.
17. **Nu vei putea să vezi faţa virtuţii, până mai cugeţi la plăcere, la cea a păcatului**. Iar urâtă îţi va părea a doua, când vei pofti gustarea celei dintâi şi vei înstrăina vederea chipului acesteia.
19. Păcatul sufletului se întinde în trei ramuri: în fapte, în cuvinte şi în gânduri. Iar bunul nepăcătuirii în şase. Căci trebuie să păzim fără greşeală cele cinci simţuri şi cuvâtnul rostit. Cel ce nu păcătuieşte în acestea *e bărbat desăvârşit, în stare să-şi înfrâneze şi mădularele trupului* (*Iacob* 3, 2).
21. Nici trupul nu se poate curăţi fără post şi priveghere; nici sufletul, fără milă şi adevăr. Dar nici mintea fără vorbirea cu Dumnezeu şi fără vederea Lui. Acestea sunt perechile cele mai însemnate în aceste lucruri.
31. Nu te întărâta împotriva celui ce te operează fără voie, ci căutând la izbăvirea de durere, plânge-te pe tine şi fericeşte-l pe cel ce ţi s-a făcut pricina acestiu folos, prin iconomia lui Dumnezeu.
37. Nici cel **trufaş la cugetare** nu-şi cunoaşte scăderile sale, nici cel **smerit la cugetare,** bunătăţile [virtuţile] sale. Pe cel dintâi îl înşeală o neştiinţă rea; pe cel de-al doilea, una plăcută lui Dumnezeu.
39. **Mustrarea** face sufletul tare, iar **lauda** îl face moleşit şi leneş spre cele bune. [v. 34]
53. Unii au multă grijă de intrarea mâncărilor, dar se poartă cu nepăsare faţă de ieşirea cuvintelor. Unii ca aceştia ***nu ştiu să scoată mânia din inimă şi pofta din trup*** (11, 10), cum zice *Eclesiastul*, prin ceea ce obişnuieşte Duhul înnoitor să zidească inima curată.
62. **Răbdarea e casa rugăciunii**, căci e ţinută în ea. Iar **smerenia** e materia ei, căci se hrăneşte din ea.
78. Toţi se vor face din vii morţi. Dar păcatului vor muri numai cei ce l-au urât pe acesta din tot sufletul.

II. ***Capete despre rugăciune***

80. **Sufletului raţional**, aşezat la hotarul dintre lumina sensbilă şi inteligibilă, prin cea sensibilă i s-a încredinţat să vadă şi să facă clele ale trupului, iar prin cea inteligibilă, cele ale duhului. Dar, fiindcă lumina inteligibilă s-a întunecat, iar cea sensibilă s-a făcut mai clră pentru obişnuinţa de la început, nu poate să privească deplin spre cele dumnezeieşti, dacă nu se uneşte în întregime cu lumina inteligibilă, ân rugăciune. Deci, în chip necesar sufletul se află la horatul dintre întuneric şi lumină, spre întuneric mişcându-se prin faptă şi afecţiune, spre luminp prin închipuirea cugetării.
87. **Lucrarea duhovnicească poate să se facă şi fără fapta trupului**. Fericit este deci cel ce socoteşte lucrarea nematerială, mai bună decât fapta cea materială. Căci prin ea a împlinit lipsa faptei, trăind viaţa ascunsă a rugăciunii, cea arătată lui Dumnezeu.

III. **Capete despre cunoştinţă**

121. Nimic nu e mai înfricoşat ca **gândul morţii** şi nimic mai minunat ca **pomenirea lui Dumnezeu**. Căci cea dintâi aduce întristarea mântuitoare; iar cealaltă dăruieşte veselie. *Adusu-mi-am aminte de Dumnezeu,* zice proorocul, *şi m-am înveselit* (Ps 76, 4). Iar Înţeleptul zice: *Adu-ţi aminte de cele din urmp şi nu vei păcătui* (Eccl 7, 40). Dar e cu neputinţă să o dobândească cineva pe cea de-a doua, până n-a încercat apăsarea celui dintâi.

128. **Raiul nepătimirii ascuns în noi este icoana raiului viitor**, care va primi pe cei drepţi. Dar nu se vor afla afară de acela toţi câţi n-au putut să ajungă înlăuntrul acestuia.

III.a. **Capete despre făptuire şi contemplaţie**

143. Începătura vieţii lucrătoare este **înfrânarea** şi **adevărul**; mijlocul, **neprihănirea** şi **smerita cugetare**; iar sfârşitul, **pacea gândurilor** şi **sfinţirea trupului**.

CUVIOSUL TEOFAN MOHANUL (cca. sec. X)

Viaţa. Necunoscută. Cu aproximaţie a trăit în sec. al X-lea.
Scrieri. – *Scară: înfăţişez a dumnezeieştilor daruri, care prin carcare s-a cunoscut de purtătorii de Duh*.

Teme şi idei filocalice: - viaţa duhovnicească înţeleasă ca urcuş;
- autocunoaşterea ca etapă esenţială pentru angajarea în viaţa duhovnicească

Aprecieri despre gândirea şi trăirea filocalică. Cuviosul Teofan versifică definiţiile stărilor şi virtuţilor prin care monahul creşte duhovniceşte în har. Porneşte de la motivul scării difuzat în spiritualitatea răsăriteană de Sfântul Ioan Sinaitul, propunând o nouă succesiune a treptelor ascensiunii către Dumnezeu. Filosofează asupra angajării personale în viaţa duhovnicească, menţionând importanţa măsurilor proprii [*Bine e măsurile sale, fiecare să-şivadă în gând, / Scara cea cu zece daruri cu luare aminte privind*], lepădarea de grijilor lumii [*Căci fără lepădarea de grije nimic nu poţi învăţa*] şi trăirea efectivă a valorilor spirituale creştine.

Treptele scării monahului Teofan: 10 trepte

1. **[lepădarea grijilor]**
2. **Rugăciunea curată**
3. **Căldura inimii**
4. **Sfânta lucrare**
5. **Lacrimile inimii**
6. **Pacea gândurilor**
7. **Curăţia minţii**
8. **Vederea tainelor dumnezeieşti**
9. **Luminarea inimii**
10. **Desăvârşirea nesfârşită**

TEXTE FILOCALICE **[***FR* 4]

... E o zecie de trepte, o înviorare a vieţii în chip minunat,
...
Zece trepte, filosofia ’ndumnezeirii,
Zece trepte, rodul scripturilor toate,
Zece trepte, descoperirea desăvârşirii,
Zece trepte, însăre ceruri urcate,
Zece trepte ce fac să vedem pe Dumnezeu

Scara prea scurtă ne pare, luată întru lungul său.
În inimă, însă, cu ea de va face omul cercare,
O bogăţie neîncăpută'n lume pentru el va afla,
Un izvor dumnezeiesc, izvorând străină viaţă.
Că scara aceasta ne este o învăţătoare măreaţă. [versificare românească, monahul Agaton]

CURSUL 17.

CUVIOSUL PETRU DAMASCHIN (sec. XI)

Viaţa. A fost monah

Scrieri.

Teme şi idei filcoalice.

Aprecieri despre gândirea şi trăirea filocalică.

TEXTE FILOCALICE [*FR* 5]

CURSUL 18.

CUVIOSUL SIMEON METAFRASTUL ()

CUVIOSUL SIMEON EVLAVIOSUL ()

CURSUL 19. 25.03.2016

SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG ()

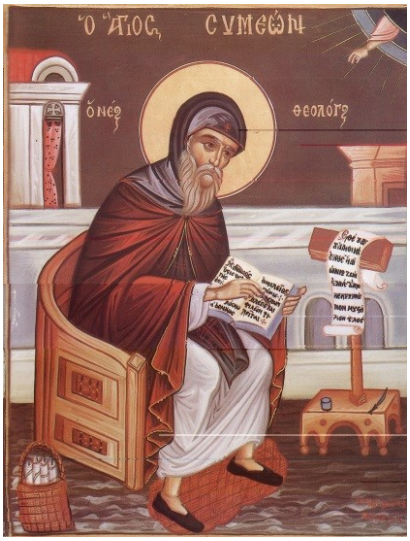

CURSUL 20. **1.04.2016**

CUVIOSUL NICHITA STETHATOS ()

CURSUL 21. 8.04.2016

PĂRINŢI FILOCALICI DIN SECOLELE XII - XIII

CUVIOSUL NICHIFOR DIN SINGURĂTATE ()

CURSUL 22. 15.04.2016

SFÂNTUL TEOLIPT AL FILADELFIEI ()

CURSUL 23. 22.04.2016

SFÂNTUL GRIGORIE SINAITUL ()

CURSUL 24. 29.04.2016

SFÂNTUL CALIST XANTHOPOULOS ()

SFÂNTUL IGNATIE XANTHOPOULOS ()

CURSUL 25. **13.05.2016**

SFÂNTUL CALIST ANGELICUDE ()

SFÂNTUL CALIST CATAFYGIOTUL ()

CURSUL 26. **20.05.2016**

PĂRINŢI FILOCALICI DIN SECOLELE XIII – XIV

SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA ()

CURSUL 27. **27.05.2016**

SFÂNTUL NICOLAE CABASILA ()

CURSUL 28. 3.06.2016

SFÂNUTUL MARCU EUGENICUL AL EFESULUI ()

SFÂNTUL ISAAC SIRUL ()